

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ο συγγραφέας Στρατής Δούκας και το έργο του

Ο Στρατής Δούκας γεννήθηκε στα Μοσχονήσια το 1895 και πέθανε σε ηλικία 88 ετών στην Αθήνα το 1983. Δεν δίστασε να διακόψει τις σπουδές του στη Νομική για να λάβει μέρος στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο και να συμμετάσχει ενεργά στο μικρασιατικό μέτωπο, όπου και τραυματίστηκε. Ο Δούκας ως λάτρης της γνησιότητας και της λιτότητας αναζήτησε την έμπνευση του σε κάθε τέτοιου είδους στοιχείο, χώρο ή πρόσωπο. Ασχολήθηκε με τομείς της λαϊκής τέχνης και την έκδοση πρωτοποριακών περιοδικών όπως «Το τρίτο μάτι». Στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940-1941 υπηρέτησε ως αξιωματικός και στην Κατοχή οργανώθηκε στο κίνημα της Εθνικής Αντίστασης, ενώ αργότερα στην περίοδο της δικτατορίας των ετών 1967-1974 εκδιώχθηκε για τις πολιτικές πεποιθήσεις του. Διακρινόταν από μία ιδιαίτερη σεμνότητα που τον κρατούσε μακριά από τη δημοσιότητα, καθώς και από μια απλότητα και φιλανθρωπία, που διαφαίνονται και στο έργο του.

Η «γενιά του 1930» στην οποία ανήκει και ο Στρατής Δούκας, ανανέωσε δημιουργικά την ποίηση και την πεζογραφία. Οι νέοι λογοτέχνες έστρεψαν τη ματιά τους προς ευρύτερους ορίζοντες, ζήτησαν να ανιχνεύσουν ψυχολογικές καταστάσεις συνθετότερες, να αντιμετωπίσουν προβλήματα σοβαρότερα κοινωνικά και ανθρώπινα, προσπάθησαν ακόμα να προσπεράσουν τα στενά ελληνικά όρια και να πορευτούν παράλληλα με τη σύγχρονη ευρωπαϊκή πεζογραφία. Τέλος, δοκίμασαν να εκφραστούν με το κατ' εξοχήν σύγχρονο μέσο, το μυθιστόρημα. Ζήτησαν μια ανανέωση στο ύφος και στη γλώσσα. Ένα γεγονός που άσκησε μεγάλη επίδραση στους λογοτέχνες της γενιάς αυτής, είναι η Μικρασιατική καταστροφή και η ανταλλαγή των πληθυσμών που ακολούθησε. Ιδέες και όνειρα που έτρεφαν τις προηγούμενες γενιές για την αποκατάσταση του ελληνισμού στα όρια του βυζαντινού κράτους, κατέρρευσαν το Σεπτέμβριο του 1922. Μέσα από την τραγικότητα των γεγονότων γεννήθηκε μια σοβαρότητα. Η γενιά του '30 εκφράζει στη λογοτεχνία τη νέα αυτή ωρίμανση. Έργα εμπνευσμένα από τη Μικρασιατική καταστροφή είναι «Το μυθιστόρημα» του Σεφέρη, «Το νούμερο 31328» του Βενέζη, «Στου Χατζηφράγκου» του Πολίτη, «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» του Σ. Δούκα και πολλά άλλα.

Τα λογοτεχνικά έργα του Στρατή Δούκα εκτός από την «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» του 1929 είναι τα παρακάτω: «Εις εαυτόν» 1930, «Γράμματα και συνομιλίες» 1966, «Ο βίος ενός Αγίου - Γιαννούλης Χαλεπάς» 1967, «Οδοιπόρος» 1968, «Δεσμός» 1970, «Μαρτυρίες και κρίσεις» 1972, «Ο μικρός αδελφός» 1972, «Ενώτια» 1974, «Ενθυμήματα από δέκα φίλους μου» 1976, «Οι δώδεκα μήνες» 1982, «Θερμοκήπιο» 1982.

Τα τεχνοκριτικά έργα του Στρατή Δούκα είναι τα παρακάτω: «Το «εικονογραφικό έπος της ανατολικής εκκλησίας» 1948, «Γιαννούλης Χαλεπάς, Νέα βιογραφικά» 1952, «Γιαννούλης Χαλεπάς- Κατάλογος των έργων του» 1962, «Ο ζωγράφος Σπύρος Παπαλουκάς» 1966. Επιμελήθηκε βιβλία ομοτέχνων του και το 1979 κυκλοφόρησε το «Σχέδια του Στρατή Δούκα» βιβλίο σχετικό με τη ζωγραφική του.

Η Υπόθεση

Η υπόθεση της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου» αναφέρεται στις περιπέτειες ενός Έλληνα, ο οποίος συνελήφθη από τους Τούρκους το 1922 κατά την καταστροφή της Σμύρνης. Μέσα στις σελίδες του πεζογραφήματος περιγράφεται η αιχμαλωσία του στην Πούντα, η απόδραση του μαζί με ένα φίλο του και ο αγώνας για επιβίωση, καθώς και η τελική διάσωση του. Η εξιστόρηση των άθλιων συνθηκών, των κακουχιών, της ηθικής και της φυσικής ταλαιπωρίας, το ψυχικό σθένος και η προσπάθεια για επιβίωση δίνονται παραστατικά. Αξίζει να σημειωθεί η μεταμπίηση του σε Τούρκο και οι υπηρεσίες που προσέφερε σ' έναν πλούσιο Τούρκο, προκειμένου να σωθεί. Ως αποτέλεσμα των προσπαθειών και της ελπίδας του ήρωα για τη σωτηρία του, ήταν το ταξίδι στην Πόλη και η τελική διάσωση του στη Μυτιλήνη. Σύμφωνα με τον ίδιο το συγγραφέα, πρωταγωνιστής του έργου του είναι ένας πρόσφυγας από την Πιερία, ο Νικόλας Κοζάκογλου.

Το είδος του έργου

Η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» είναι ένα έργο με αντιπολεμική και ανθρωπιστική διάθεση. Παρουσιάζονται πλήθος προσώπων και περιστατικών. Το έργο αναφέρεται στον πόλεμο, αλλά όχι στην ηρωική του διάσταση. Δίνονται με περιγραφικό τρόπο η ταλαιπωρία, ο εξευτελισμός, οι ηθικές και σωματικές κακουχίες που υφίστανται όσοι εμπλέκονται στον πόλεμο. Θα άξιζε τέλος να παρατηρήσουμε και μια άλλη αρετή του έργου αυτού, την έλλειψη φανατισμού και εμπάθειας. Ο Δούκας επικεντρώνεται στον αγώνα για επιβίωση και στη θέληση για ζωή που έχει ο ήρωας. Ο Κοζάκογλου δεν είναι ήρωας του πολέμου, αλλά ένας κοινός άνθρωπος που θέλει να ζήσει. Το πεζογράφημα χαρακτηρίζεται ως ένα έργο φιλειρηνικό και αντιπολεμικό, εξαιτίας του τρόπου αντιμετώπισης του πολέμου: Ο πόλεμος είναι υπεύθυνος για το θάνατο χιλιάδων ανθρώπων, για τις κακουχίες και τον εξευτελισμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Δεν γίνεται ωραιοποίηση των ηρωικών κατορθωμάτων, της δόξας και της αυτοθυσίας των πολεμιστών. Με τη φράση του συγγραφέα «Αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια των λαών» δηλώνεται η ανάγκη για μια παγκόσμια συναδέλφωση. Όλοι οι λαοί υποφέρουν από τον πόλεμο, η σωτηρία θα έρθει με μία παγκόσμια ειρήνη. Αυτό θα λέγαμε είναι το μήνυμα της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου».

Το ύφος

Το ύφος στο οποίο είναι γραμμένο ένα έργο είναι ίσως το σημαντικότερο στοιχείο του καθώς χαρακτηρίζεται από λιτότητα και εκφραστική καθαρότητα. Η αφήγηση γίνεται χωρίς τη χρήση ωραιοποιημένων εκφράσεων και πολλών επιτηδευμένων σχημάτων λόγου, αλλά με λόγο περιεκτικό και σαφή. Δεν παρατηρείται φόρτος από σχήματα λόγου, τα οποία ωστόσο υπάρχουν, και μάλιστα σε μεγάλη ποικιλία. Επειδή όμως αυτά δίνονται μετρημένα και διακριτικά, ενσωματωμένα στον καθημερινό λόγο ως φυσιολογικά στοιχεία του, ο αναγνώστης ξεγελιέται και αυτά περνάνε απαρατήρητα· γι' αυτό και επικρατεί η άποψη ότι παρατηρείται «παντελής απουσία σχημάτων λόγου». Τα παραπάνω υφολογικά στοιχεία προσδίδουν στο έργο γνησιότητα και μαρτυρούν τη λαϊκή καταγωγή του.

Το ύφος του αφηγητή, που βίωσε προσωπικά τα γεγονότα, ήταν ξερό και απλοϊκό (το πλησιάζει το κείμενο της πρώτης έκδοσης), όμως το κείμενο το επεξεργάστηκε στις κατοπινές εκδόσεις πολλές φορές ο συγγραφέας και του έδωσε τη δική του σφραγίδα κρατώντας ωστόσο τη δωρική λιτότητα του λόγου (σε πολλά σημεία

φαίνεται η γραφίδα της τέχνης του συγγραφέα, όπως και η χρήση τύπων ή εκφράσεων που απέχουν από τον απλοϊκό λόγο του αφηγητή). Πέρα από τα έντεχνα σημεία του κειμένου υπάρχουν και οι μαρτυρίες του συγγραφέα: «...κρατούσα, παρέλειπα, και μετάλλαξα τα λόγια και τον κάπως παραφθαρμένο ρυθμό τους, φέρνοντας τον στον κλασικά επικό λόγο και ρυθμό... Στην τρίτη έκδοση της Ιστορίας της Άλλαξα βασικά τη μορφή. Κράτησα και τόνισα περισσότερο το λαϊκό λόγο, καθαρίζοντας τον από τα πριμιτιβιστικά στοιχεία, τις υπερβολές και τις επαναλήψεις, ελαττώνοντας ακόμη και το ρυθμό, για να πάρει περισσότερη άνεση και αναπνοή ο αφηγηματικός λόγος... Το ίδιο στερέωσα τη σύνθεση με την κλασική διαίρεση της ιστορίας σε 4 κεφάλαια, όπου να έχουν αυτοτέλεια μαζί και ενότητα» (Στρατής Δούκας, *Ιστορία ενός αιχμαλώτου*, Εκδ. Κέδρος 1998, σ. 65).

Πιο συγκεκριμένα στο ύφος του κειμένου διακρίνουμε μια πολυποικιλότητα μοναδική:

Είναι λιτό και απλό επειδή τα σχήματα λόγου είναι σχετικά λίγα και δεν έχουν στόχο τον εντυπωσιασμό. Τα επίθετα είναι πολύ λίγα (δε δίνονται πολλές ιδιότητες, ποιότητες, γνώρισμα των πραγμάτων και των καταστάσεων) και οι δευτερεύουσες προτάσεις είναι λίγες επίσης. Αυτό είναι ένα τυπικό δείγμα του ότι απουσιάζουν από το κείμενο τα σχόλια, οι ερμηνείες των γεγονότων, οι σκέψεις και οι προεκτάσεις, οι αιτιολογήσεις και τα συμπεράσματα, αλλά δίνονται μόνο τα γεγονότα και καλείται ο αναγνώστης να κάνει τις σκέψεις και τις προεκτάσεις, να προβληματιστεί επάνω στα αίτια των γεγονότων, στα αποτελέσματά τους, και από εκεί και πέρα να βγάλει τα συμπεράσματα του. Τέλος απουσιάζουν οι συναισθηματικές εξάρσεις και οι μελοδραματισμοί παρά τη σπουδαιότητα και την τραγικότητα πολλών από τις στιγμές που περιγράφονται.

Είναι όμως και γοργό και πυκνό καθώς σ' αυτά οδηγούν ο μικροπερίοδος, ο παρατακτικός και ασύνδετος λόγος και τα αφηγηματικά κενά και η συμπύκνωση της αφήγησης.

Σε κάθε περίπτωση είναι **παραστατικό και ζωηρό** κάτι που στηρίζουμε στις περιγραφές μερικών σκηνών, που είναι βέβαια λίγες και δίνονται και αυτές με λιτότητα, τη χρήση του δραματικού ενεστώτα και το διάλογο, ενώ το πρώτο πρόσωπο της αφήγησης (ενικό και πληθυντικό) δίνει στο λόγο μια επιπλέον αμεσότητα.

Γενικά το κείμενο κρατάει αδιάπτωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη και με το περιεχόμενο αλλά και με το ύφος του, το οποίο δεν κουράζει σε κανένα σημείο, ιδιαίτερα το σύγχρονο αναγνώστη, που δεν αρέσκεται στις λυρικές εξάρσεις και στην επιτήδευση, στις μεγαλοστομίες και στα στολίσια του λόγου, αλλά τον ελκύει η απλότητα. Το έργο δηλαδή ανταποκρίνεται στη δεκτικότητα του κοινού της εποχής μας, αλλά πέρα από αυτό είναι διαχρονικό, όχι τόσο για τη λιτότητα του ύφους (οι προτιμήσεις παρέρχονται και μεταβάλλονται) όσο για το αντιπολεμικό περιεχόμενο: είναι ακοίμητος ο πόθος των ανθρώπων για την ειρήνη και τη συναδέλφωση και διαρκής η απέχθεια τους για τα δεινά του πολέμου.

Η Γλώσσα

Η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Στρατής Δούκας στην «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» είναι απλή, λαϊκή και κατανοητή από τον αναγνώστη. Η αφήγηση εκτυλίσσεται με απλές εκφράσεις και ο διάλογος αγγίζει τη φυσικότητα του προφορικού λόγου δίνοντας την ανάλογη αμεσότητα και ζωντάνια σε συνάρτηση με το λαϊκό τόνο. Τα πιο

χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ύφους τα οποία και δίνουν γοργό ρυθμό στην αφήγηση είναι:

Λαϊκές λέξεις, τύποι και φράσεις, που συμβάλλουν στη λαϊκότητα την οποία θέλει να δώσει ο συγγραφέας στην αφήγηση και πάρα πολλές ιδιωματικές φράσεις, με την ίδια λειτουργικότητα.

Επιπλέον συναντάμε **χαρακτηριστικά σύνθετα**, τα οποία όμως δεν είναι επιτηδευμένα αλλά λειτουργούν φυσιολογικά μέσα στη ροή του λαϊκού λόγου ως δικά του στοιχεία.

Περιέχει **λέξεις τουρκικές** ή τουρκικής προέλευσης, οι οποίες δίνουν μian από τις όψεις του πολιτισμικού περιβάλλοντος της εποχής και προτιμάται η φυσική ροή της ομιλίας στην οποία συντείνουν η παρατακτική σύνδεση και η έντονη παρουσία του διαλόγου. Η σύνταξη είναι επίσης επηρεασμένη από την τουρκική (σε μερικά σημεία ο λόγος του Έλληνα αφηγητή που προέρχεται από περιοχές τουρκόφωνες επηρεάζεται από την τουρκική και έχει το ρήμα στο τέλος)· και αυτό το στοιχείο λειτουργεί όπως οι τουρκικές λέξεις.

Τα ασύνδετα (όμοιοι όροι παρατίθενται χωρίς να συνδέονται με συνδέσμους· κυρίως όμως μικρές περίοδοι δε συνδέονται μεταξύ τους με συνδέσμους ή με άλλες διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις)

Η διαλογική μορφή των **ερωτοαπαντήσεων** ενεργοποιεί τη δραματικότητα του έργου, δίνοντας του τις αρετές της έντονης δράσης, της ζωντανής περιγραφής και της συνοχής του κειμένου.

Η παρατακτική σύνταξη καθώς οι κύριες προτάσεις συνδέονται με συμπλεκτικούς παρατακτικούς συνδέσμους, κυρίως με τον και (ο και έχει στο κείμενο και πολλές ακόμα σημασίες, όπως συμβαίνει στο λαϊκό λόγο και κυρίως στα παραμύθια.

Ο μικροπερίοδος λόγος με εξωτερικό του γνώρισμα τη συχνή τελεία.

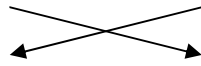
Ο δραματικός ενεστώτας, ιδιαίτερα στους διάλογους (*του λέω, μου λέει, μου λεν, του λέει...*) αλλά και σε άλλα σημεία (κυρίως στις δύο τελευταίες σελίδες του κειμένου, όπου κορυφώνεται η αγωνία και ο δραματικός ενεστώτας δίνει παραστατικότητα και ζωηρότητα στο λόγο: *ρωτά, φωνάζει, κοιτάζει, βρίσκω*).

Σχήματα λόγου που συναντώνται στο κείμενο

Όπως ήδη έχει σημειωθεί τα σχήματα λόγου δεν είναι πάρα πολλά και κυρίως δεν είναι επιτηδευμένα. Κυριαρχούν οι μεταφορές, οι παρομοιώσεις, τα πολλά ασύνδετα, οι λιτές σκηνικές εικόνες αλλά έντονα ρεαλιστικές, οι αντιθέσεις (κρυφές αλλά και φανερές), ο διάλογος και ο δραματικός Ενεστώτας. Υπάρχουν όμως διάσπαρτα σε διάφορα σημεία του κειμένου και τα παρακάτω:

- ✓ **Το σχήμα κατά το νοούμενο:** *μπήκε η φρουρά και άρχισαν να μας χτυπούν/έδωσε διαταγή στη φρουρά να μπουν στα χωριά.*
- ✓ **Οι συνεκδοχές:** *μας έκλεισαν με σύρμα/έπεσαν κάμποσα κορμιά/οι δρόμοι δούλευαν ακόμα/ίδιος Μεμέτης είσαι/Μην σε δει τούρκικο μάτι/τ' αυτιά μου δεν πίστευαν.*
- ✓ **Η σύμφυση ευθέος και πλαγίου λόγου.**
- ✓ **Η υπερβολή:** *Μ' έναν κάμπο πρόβατα/Η νύχτα δεν ξημέρωνε.*
- ✓ **Η ειρωνεία:** *Μπρε τσοπάνο που τον βρήκες, εφτά μέρες πας κι έρχεσαι στα Θείρα.*

- ✓ Το χιαστό: πήγαινα για τσοπάνο

Χωρίς τσοπάνο γύριζα

- ✓ Η **προσωποποίηση**: Με το φόβο μου συντροφιιά/η καρδιά μου είπε όχι/ο φόβος και η χαρά πάλευαν μέσα μου.
- ✓ **Πλεονασμός**: πάλι ξαναμετανιώσαμε.
- ✓ Το **ανακόλουθο**: άνθρωπος που πήρε το δρόμο του, πίσω μην τον γυρίζετε.
- ✓ Το **κλιμακωτό**: Στην αναφορά του Χατζημεμέτη για τους Έλληνες βλέπουμε ότι αρχικά γεμάτος συναισθηματική φόρτιση τους ονομάζει υβριστικά **Γκιαούρηδες**, στη συνέχεια **Γιουνάνηδες** καθώς αναφέρει χωρίς συναισθηματική φόρτιση κάποιες αντικειμενικές αλήθειες γι' αυτούς και στο τέλος επαινετικά για την αξιοσύνη τους στη δουλειά **Ρωμιούς**.
- ✓ **Δραματικός Ενεστώτας**: διάσπαρτα ρήματα σε όλο το κείμενο που κυρίως προσδίδουν ζωντάνια και παραστατικότητα στην αφήγηση. Ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου έχουμε περισσότερη έμφαση στην αγωνία του ήρωα, έχουμε και αύξηση των ρημάτων αυτών.

Η Αφήγηση και η Τεχνική της

Η αφήγηση στην «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» γίνεται σε πρώτο πρόσωπο ενικού και πρώτο πρόσωπο πληθυντικού αριθμού και γίνεται από έναν αφηγητή, ο οποίος είναι ο πρωταγωνιστής, το κεντρικό πρόσωπο των όσων αφηγείται, γι' αυτό χαρακτηρίζεται ως ομοδιηγητικός αφηγητής. Αρκετά γεγονότα δεν αναφέρονται, αν δεν είναι σημαντικά, για την οικονομία του έργου. Η δραματικότητα, η ζωντάνια, η αμεσότητα και η έξοχη πλοκή του έργου υποστηρίζονται από τις παραπάνω αφηγηματικές τεχνικές. Ο αφηγητής είναι δ ρ α μ α τ ο π ο ι η μ έ ν ο ς , βλέποντας από εσωτερική οπτική γωνία, από την οπτική γωνία ενός προσώπου (εσωτερική εστίαση). Η αφήγηση σε συνδυασμό με το διάλογο, προκαλούν την περιέργεια, την αγωνία και τέλος το αίσθημα της λύτρωσης στο αναγνωστικό κοινό. Στην «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» εξισορροπείται ο αυθεντικός λαϊκός λόγος με την ορθά δομημένη και προσεγμένη αφήγηση και η προσωπική εμπειρία και μαρτυρία με τη συμμετοχή στον πόνο του ήρωα - αφηγητή. Μια ιδιαιτερότητα της τεχνικής ως προς τον αφηγητή που συναντάται στο συγκεκριμένο αφήγημα είναι ότι είναι υπαρκτό πρόσωπο και επιπλέον κατονομάζεται και «υπογράφει».

Καθώς το κείμενο κλείνει ο αναγνώστης αιφνιδιάζεται, επειδή ως τότε είχε την εντύπωση ότι από την αρχή μιλάει ο συγγραφέας (αυτός όμως λέει λίγες μόνο λέξεις, και αυτές σε α' πρόσωπο: «Σαν τέλειωσε να μου διηγείται, του είπα: Βάλε την υπογραφή σου. Κι εκείνος έγραψε: Νικόλας Κοζάκογλου»).

Έτσι, παρατηρούμε ότι ο αφηγητής μετέχει στα γεγονότα (ομοδιηγητικός) και μάλιστα είναι ο πραγματικός πρωταγωνιστής της ιστορίας (αυτοδιηγητικός)· την αφηγείται με χρονική απόσταση στο συγγραφέα (ύστερα από 5-6 χρόνια), ο οποίος είναι ο ακροατής του αφηγητή και στη συνέχεια μεταπλάθει την ιστορία.

Η αφήγηση γίνεται με το **μ ε ι κ τ ό τ ρ ό π ο**, δηλαδή με τη **μ ί μ η σ η** (άμεση αφήγηση), όπου αφηγείται σε α' πρόσωπο ένα από τα πρόσωπα του έργου, που εδώ είναι ο πρωταγωνιστής, πρόσωπο υπαρκτό, που μάλιστα κατονομάζεται, και με το **δ ι ά λ ο γ ο**: παρεμβάλλονται στην αφήγηση πρόσωπα του έργου τα οποία διαλέγονται μεταξύ τους.

Ο χρόνος των γεγονότων (το τμήμα του φυσικού χρόνου μέσα στο οποίο ξετυλίχτηκαν τα γεγονότα της ιστορίας) συμπίπτει σε γενικές γραμμές με το χρόνο της αφήγησης, χωρίς αναχρονίες ή παρεκβάσεις (χρονική σειρά ομαλή - γραμμική). Τα γεγονότα παρουσιάζονται στην αφήγηση με την ίδια χρονική σειρά, διάρκεια και αλληλουχία με την οποία διαδραματίστηκαν στην ιστορία.

Σε πολλά σημεία με την **έλλειψη** επιταχύνεται ο χρόνος (αφηγηματικά κενά καθώς παραλείπονται γεγονότα με δευτερεύουσα σημασία, που δε θα προωθούσαν την υπόθεση). Η επιβράδυνση ωστόσο δεν είναι συχνή σε ένα κείμενο με τόσο γοργό ρυθμό (επιβράδυνση μπορεί να θεωρηθεί το σημείο στο οποίο αρνείται ο λιμενάρχης να επιτρέψει την αποβίβαση του αφηγητή στη Μυτιλήνη).

Μερικές φράσεις του κειμένου λειτουργούν ως **προσήμανση** (ως προειδοασμός του αναγνώστη για όσα θα ακολουθήσουν): έτσι λειτουργούν κυρίως δύο φράσεις, που λέγονται τις στιγμές που χωρίζουν οι δύο σύντροφοι:

α) *αν δε μας έθρει κακό, μου λέει, και κοίταξε έξω τη μαυρίλα...* και

β) *είπαμε πως δε θα ξαναναταμώνουμε* (προσημαίνεται ο θάνατος του ενός από τους δύο και το γεγονός ότι ο χωρισμός θα είναι οριστικός).

Προσήμανση ωστόσο έχουμε και στην αρχή του έργου όταν ο ίδιος ο ήρωας αναφέρει ότι «έμεινα στην Τουρκία αιχμάλωτος» βοηθώντας έτσι τον αναγνώστη να κατανοήσει ότι έχει επιζήσει των όσων θα περιγραφούν χωρίς ωστόσο να δίνει άλλες λεπτομέρειες.

Μέσα σε όλα τα άλλα δεν πρέπει να μας διαφύγει και η ύπαρξη **τραγικής ειρωνείας** στην τρίτη ενότητα καθώς βλέπουμε το Χατζημεμέτη να αγνοεί πως ο ήρωάς μας είναι Ρωμιός ενώ βέβαια ο αναγνώστης το γνωρίζει: *Εδώ είχε ρωμιούς, στην τέχνη σου με κείνους σε θάζω. Εκεινών τη σειρά έχεις.*

Αξιοπρόσεκτη είναι και η σκηνή της **Αναγνώρισης** στην τέταρτη ενότητα κυρίως ως προς την απλότητα και τη λιτότητα που τη διακρίνει.

Τα σημαντικότερα **σημεία πλοκής** του έργου είναι:

- ✓ Στην αρχή που αναφέρει ο αφηγητής ότι έμεινε στην Τουρκία αιχμάλωτος (πάνω σ' αυτό δομείται όλη η υπόθεση),
- ✓ Η απόφαση των δύο ηρώων να παραστήσουν τους Τούρκους αλλά χωριστά ο ένας από τον άλλο (αν ήταν και οι δύο μαζί ο κεντρικό ήρωας δε θα μπορούσε να λειτουργήσει ελεύθερα και θα ήταν ευκολότερη η αποκάλυψή τους).
- ✓ Η πρόσληψη του κεντρικού ήρωα στον Χατζημεμέτη (διότι από κει και μετά έγιναν πιο εύκολα τα πράγματα γ' αυτόν χωρίς να σημαίνει ότι είχε γλιτώσει).
- ✓ Η είδηση για το θάνατο του συντρόφου (διότι αυτή είναι που τον γυρίζει πίσω και τον οδηγεί στην επαναπρόσληψή του στο Χατζημεμέτη).
- ✓ Η πρόταση γάμου (διότι αυτή είναι που τον αναγκάζει να επιταχύνει τη φυγή του προκειμένου να γλιτώσει την παντρεία).
- ✓ Η τυχαία συνάντηση με το βαρκάρη (διότι αυτός χωρίς κάποιο άλλο προηγούμενο προθυμοποιήθηκε να τον βοηθήσει ακόμη και χωρίς αμοιβή. Έτσι προωθήθηκε η πλοκή του έργου).
- ✓ Η απόφασή του να μιλήσει στο γέρο από την Αλεξάνδρεια πάνω στο πλοίο (διότι παρά την επιφυλακτικότητα που τον διέκρινε σε όλη την ιστορία, χωρίς πολλή σκέψη του μιλά κάτι που ήταν ιδιαίτερα ριψοκίνδυνο. Χάρη σ' αυτές τις κουβέντες όμως μπόρεσε να κατέβει τελικά στη Μυτιλήνη/πρέπει να συνυπολογίσουμε και την παρουσία του Έλληνα καμαρότου).

- ✓ Η αναγνώριση από το Σωκλιανό πατριώτη (διότι έτσι δίνεται το οριστικό τέλος στην περιπέτεια του ήρωα).

Οι ενότητες και υποενότητες του έργου

Το πεζογράφημα «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια.

A. Αιχμαλωσία και απόδραση. Το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνεται στις σελίδες 187-199, όπου περιγράφεται η αιχμαλωσία του πρωταγωνιστή, οι ταλαιπωρίες του ίδιου και των άλλων, το σχέδιο και η προετοιμασία για την απόδραση με το φίλο του και η επιτυχής έκβαση της. Το κεφάλαιο τελειώνει με μια χαρακτηριστική φράση που δείχνει την εξάντληση τους. Οι υποενότητες του κεφαλαίου έχουν ως εξής:

1. Σύλληψη και συγκέντρωση των αιχμαλώτων
2. Αναχώρηση και πορεία για τη Μαγνησία
3. Διαμονή στη Μαγνησία
4. Άφιξη στο Αχμετλί και κατανομή των αιχμαλώτων σε χωριά -περιοχές
5. Η απόδραση

B. Η ζωή στις σπηλιές. Στο δεύτερο κεφάλαιο, σελίδες 200-207, περιγράφεται η περιπλάνηση του ήρωα με το σύντροφό του στις ερημιές, ο αγώνας τους για επιβίωση και ο χωρισμός τους, με σκοπό να δουλέψουν ως Τούρκοι σε διαφορετικά μέρη. Υποενότητες:

1. Επίσκεψη στο ερημωμένο χωριό - Διαμονή σε σπηλιά
2. Επιδρομή στο μύλο
3. Διάφορα περιστατικά
4. Διάρρηξη δεύτερου μύλου, φόβος και πείνα
5. Ο χωρισμός των δύο συντρόφων

Γ. Παριστάνοντας τον Τούρκο. Το τρίτο κεφάλαιο αρχίζει από τη σελίδα 208 και φτάνει στη σελίδα 224. Στο κεφάλαιο αυτό ο πρωταγωνιστής δουλεύει ως τσοπάνος στη στάνη του Χατζημεμέτη. Υποενότητες:

1. Στο δρόμο για τα Θείρα
2. Τσοπάνος στις υπηρεσίες του Χατζημεμέτη
3. Οι τουρκικές θρησκευτικές γιορτές (Ραμαζάνι-Μπαϊράμι)
4. Πρόταση για γάμο

Δ. Η λύτρωση. Τέλος στο τέταρτο κεφάλαιο, που εκτείνεται από τη σελίδα 225 μέχρι τη σελίδα 237, δίνεται η αγωνία του ταξιδιού και η σωτηρία του. Υποενότητες:

1. Πριν από την αναχώρηση - Ο αποχωρισμός
2. Αγωνία στη Σμύρνη πριν την αναχώρηση
3. Στο πλοίο για την Πόλη - Το αίσιο τέλος στη Μυτιλήνη
4. Άφιξη στη Χίο - Η υπογραφή του αφηγητή

Ο συγγραφέας δεν ανατρέχει στο παρελθόν με «αναδρομικές αφηγήσεις» και δεν προτρέχει κάνοντας νύξεις εκ των προτέρων για μελλοντικά γεγονότα με «πρόδρομες αφηγήσεις». Έτσι πετυχαίνει την αυτοτέλεια των κεφαλαίων. Το καθένα από αυτά αποτελεί συνέχεια του άλλου και όλα αναφέρονται σε ένα και μόνο θέμα: στην περιπέτεια του αιχμαλώτου, η οποία αρχίζει με τη σύλληψη του και τελειώνει με την παράδοση του στις ελληνικές Αρχές και τη συνάντηση με την οικογένεια του. Επιπλέον, δε γίνονται παρεκβάσεις και δεν αναφέρονται σε ευρείες ενότητες περιπέτειες άλλων ηρώων ή γεγονότα με τη μορφή εγκιβωτισμένων αφηγήσεων, που θα

βρίσκονταν έξω από το συγκεκριμένο θέμα του έργου. Έτσι επιτυγχάνεται η ενότητα των κεφαλαίων.

Τα πρόσωπα

Οι χαρακτήρες των προσώπων του έργου παρουσιάζονται με τη δραματική μέθοδο, δηλαδή μέσα από τη συμπεριφορά τους, μέσα από τις πράξεις τις ενέργειες και τα λόγια τους και αφήνεται ο αναγνώστης να κρίνει μόνος του και να σχηματίσει τη δική του άποψη.

Το κεντρικό πρόσωπο του πεζογραφήματος, ο «αιχμάλωτος», είναι όπως αποκαλύπτεται στο τέλος, ο Νικόλαος Κοζάκογλου. Σε όλη την έκταση του έργου περιγράφονται από τον ίδιο οι περιπέτειες και η τελική σωτηρία του. Ο Κοζάκογλου είναι από την αρχή αποφασισμένος να παλέψει για τη σωτηρία του, για το λόγο αυτό ενεργεί με προσοχή, σύνεση και μεγάλη εσωτερική δύναμη ως την τελική θετική έκβαση της προσπάθειάς του.

Στα δύο πρώτα κεφάλαια κεντρικό ρόλο έχει και ο φίλος του Κοζάκογλου, μαζί με τον οποίο αποφασίζουν να δραπετεύσουν. Οι προσπάθειες τους είναι κοινές. Δυστυχώς, στο τρίτο κεφάλαιο μαθαίνουμε ότι στην προσπάθειά του να κάνει τον Τούρκο - όπως και ο πρωταγωνιστής - τον ανακάλυψαν και τον κρέμασαν.

Κατά τη διάρκεια της εξέλιξης του έργου κάνουν την εμφάνισή τους και πολλά δευτερεύοντα πρόσωπα, όπως Τούρκοι αξιωματικοί ή γραμματικοί, ο τούρκικος λαός που ορμούσε πάνω στους Έλληνες αιχμαλώτους, καθώς και κάποιοι τσοπάνηδες στο πρώτο και δεύτερο κεφάλαιο. Στο τρίτο κεφάλαιο συναντούμε τον Τούρκο Χατζημεμέτη, πλούσιο της περιοχής, ο οποίος παίρνει στη δούλεψη του τον Κοζάκογλου ως τσοπάνο. Ο Χατζημεμέτης παίζει συμπρωταγωνιστικό ρόλο θα λέγαμε στο κεφάλαιο αυτό, ενώ είναι αυτός που - χωρίς να το ξέρει - θα βοηθήσει τελικά να σωθεί ο πρωταγωνιστής. Στο ίδιο κεφάλαιο συναντούμε κάποιες γυναικείες και αντρικές φιγούρες, υποτελείς και αυτοί στον Χατζημεμέτη, που βοηθούν στην οικονομία της αφήγησης. Στο τελευταίο κεφάλαιο με την περιγραφή του ταξιδιού, ο ήρωας μας περνά από πολλά μέρη και συναντά διάφορα πρόσωπα πολλών εθνικοτήτων. Στο καράβι που επιβιβάστηκε με προορισμό την Πόλη και στο εξής, ο Κοζάκογλου αρχίζει να γνωρίζει Έλληνες, όπως ένα γέρο πάνω στο πλοίο, τον καμαρότο, το Λιμενάρχη της Μυτιλήνης, τον Φρούραρχο και τον Αλέκο, ξενοδόχο και συμπατριώτη του, που τον βοήθησαν.

Το πεζογράφημα είναι, λοιπόν, γεμάτο από πολλά και διαφορετικά πρόσωπα, χαρακτηριστικές φιγούρες της εποχής τους.

Ο Κοζάκογλου

Πρόκειται για έναν άνθρωπο δυναμικό και έξυπνο, ο οποίος είναι διατεθειμένος να κάνει τα πάντα προκειμένου να σωθεί από τους Τούρκους. Όντας αιχμάλωτος των Τούρκων, όπως όλοι, κάνει υπομονή, υφίσταται τις κακουχίες, αλλά ούτε μια στιγμή δε χάνει το ψυχικό του σθένος. Αυτό τον οδηγεί στην απόφαση του να δραπετεύσει, παραμερίζοντας τους κινδύνους που θα συναντήσει στην πορεία. Οπλισμένος με θάρρος, τόλμη, αλλά και κουράγιο προσπαθεί να ξεπεράσει τα προβλήματα που συναντά. Διακρίνεται από προνοητικότητα καθώς πάντα τον βλέπουμε να παίρνει προφυλακτικά μέτρα πριν προβεί σε οποιαδήποτε ενέργεια, είναι σίγουρα ιδιαίτερα ικανός και επινοητικός καθώς και ετοιμόλογος, ψύχραιμος σε κάθε δυσκολία και αναποδιά.

Τον καιρό που δουλεύει ως Τούρκος στον Χατζημεμέτη, διακατέχεται από αγωνία και φόβο μήπως τον ανακαλύψουν. Έχει διπλωματικές ικανότητες, που κάνουν το αφεντικό του να τον συμπαθήσει και να τον εμπιστευθεί. Η αντίδραση του

Κοζάκογλου στην είδηση του θανάτου του φίλου του είναι χαρακτηριστική, αφού προσπαθεί να δείξει αδιαφορία και ευχαρίστηση, ενώ μέσα του πενθεί. Τέλος ο ήρωας μας κρατάει άσβεστη τη δίψα του να φύγει, να δραπετεύσει από εκεί και με τη βοήθεια της τύχης, κατορθώνει να πετύχει τον σκοπό του και να σωθεί.

Από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του ήρωα είναι η έντονη θρησκευτικότητα και η πίστη του στο Θεό. Η Πίστη του του δίνει δύναμη και κουράγιο σε αρκετές περιπτώσεις για να συνεχίσει τις προσπάθειές του. Σε κάποιες στιγμές όμως ειδικά όταν τον συναντάμε μεταμφιεσμένο, δίνει την εντύπωση ότι στην εναγώνια προσπάθειά του για επιβίωση παραμερίζει τα όποια θρησκευτικά ή πατριωτικά ιδανικά του. Δεν είναι όμως έτσι. Σε άλλες τόσες φορές τον συναντάμε να ζητά χαμηλόφωνα ή από μέσα του, συγχώρεση από το θεό για τις πράξεις και τα λόγια του, στοιχεία που δείχνουν την έντονη αν μη τι άλλο θρησκευτικότητά του. Δε θα ήταν δυνατό σε κάθε πράξη – ενέργειά του να επικαλείται το θεό διότι σ'αυτή την περίπτωση θα καταντούσε υπερβολικός και θα άγγιζε τα όρια του γραφικού αποπροσανατολίζοντας τον αναγνώστη από την ουσία της ιστορίας.

Χαρακτηριστικά συναισθήματα που εντοπίζονται κατά την ψυχογραφία του ήρωα στο κείμενο είναι:

- ✓ **ο φόβος** που κυριαρχεί στο μεγαλύτερο μέρος του έργου,
- ✓ **ο πόνος** για όσα συμβαίνουν όχι μόνο στον ίδιο αλλά και στους υπόλοιπους Έλληνες και για το θάνατο του συντρόφου του,
- ✓ **οι τύψεις** για τη συμπεριφορά του το διάστημα που παρίστανε τον Τούρκο,
- ✓ **η αγωνία** για την εξέλιξη της πορείας του προς τη σωτηρία και την απελευθέρωση,
- ✓ **η συγκίνηση** για τον αποχωρισμό από αυτούς που τον είχαν ευεργετήσει,
- ✓ **η αδημονία** καθώς βλέπει να κοντεύει προς τη λύτρωση,
- ✓ **η ανακούφιση** και η χαλάρωση μόλις συνειδητοποιεί ότι όλα επιτέλους τελείωσαν,
- ✓ **η ευγνωμοσύνη** προς το θεό και
- ✓ **η ευτυχία - χαρά** για τη συνάντηση με τους δικούς του ένα ολόκληρο χρόνο μετά και ύστερα από τόσες κακουχίες.

Ο Χατζημεμέτης

Σε ολόκληρο το τρίτο κεφάλαιο και στις πρώτες σελίδες του τέταρτου κεφαλαίου σκιαγραφείται ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα του Χατζημεμέτη. Από την αρχή κιόλας μας δίνει την εντύπωση ενός σωστού και έντιμου ανθρώπου και ενός πολύ καλού αφεντικού, που προσέχει και φροντίζει τους υποταχτικούς του. Από την πρώτη στιγμή δείχνει μια συμπάθεια προς τον καινούριο τσοπάνο, η οποία μεγαλώνει μέρα με τη μέρα. Χωρίς δισταγμό τον πηγαίνει σπίτι του και του κάνει το τραπέζι, στοιχείο που δείχνει το αίσθημα της φιλοξενίας που τον διακατέχει. Αξίζει να σημειωθεί η πίστη του στο Θεό του, που τον οδηγεί στη νηστεία και γενικότερα στην τήρηση όλων των εθίμων και των θρησκευτικών παραδόσεων. Ως εργοδότης ο Χατζημεμέτης πληρώνει καλά, εκτιμώντας τη δουλειά των εργαζομένων του. Δεν μας δίνεται η ευκαιρία να δούμε τον Χατζημεμέτη ως σκληρό Τούρκο γεμάτο μίσος για τους Έλληνες εκτός από το σημείο (σελίδα 219) που αναγγέλλει, με ευχαρίστηση θα λέγαμε, το «καλό μαντάτο» του θανάτου του συντρόφου του Κοζάκογλου.

Ένα σημείο που μας προκαλεί συμπάθεια για το Χατζημεμέτη είναι η πρωτοβουλία του να πάει στην πολιτεία με τον τσοπάνο του και να του ψωνίσει, αποδεικνύοντας την καλοσύνη του, αλλά και την αναγνώριση από μέρος του της καλής δουλειάς του βοσκού του. Αποκορύφωση της εμπιστοσύνης του προς τον Κοζάκογλου αποτελεί (στη σελίδα 224) η πρόταση του να παντρευτεί ο ήρωας - αφηγητής την ανιψιά του. Ο Χατζημεμέτης δεν παρουσιάζεται ως ο Τούρκος που πολεμά εναντίον των Ελλήνων, αλλά ως ένας φιλήσυχος, μετρημένος άνθρωπος και καλός οικογενειάρχης.

Η ευγένεια του και η καλοσύνη του κερδίζουν τον αναγνώστη και βοηθούν τον ίδιο τον Κοζάκογλου παραμερίσει το φόβο του και, γιατί όχι, να τον εκτιμήσει.

Η συμπεριφορά των Τούρκων

Η πλειονότητα των Τούρκων που συναντάμε στο κείμενο δείχνουν απίστευτη βαρβαρότητα και σκληρότητα και οι περισσότεροι φαντάζουν ότι δρουν ανεξέλεγκτα. Βλαστημούν, απειλούν, προβαίνουν σε προπηλακισμούς των Ελλήνων, κακοποιήσεις, βιαιότητες και εκτελέσεις. Ασκούν μια ιδιότυπη πολλές φορές βία στους αιχμαλώτους καθώς τους στερούν τη δυνατότητα να πιούν και νερό, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις η ψυχολογική πίεση είναι αφόρητη.

Εντύπωση προκαλεί αρχικά τουλάχιστο ότι αυτή η συμπεριφορά είναι γενικευμένη όχι μόνο στους στρατιωτικούς αλλά και στους απλούς πολίτες, οι οποίοι και αυτοί σε κάθε ευκαιρία με την ανοχή των στρατιωτών που συνοδεύουν τους αιχμαλώτους προβαίνουν σε κάθε είδους βιαιότητες και προπηλακισμούς.

Ο ίδιος ο αφηγητής σε ορισμένα σημεία του κειμένου ωστόσο αφήνει με υπαινιγμούς να εξηγηθεί κάπως αυτή η συμπεριφορά: «εσείς που τα γκρεμίσατε, να τα χτίσετε/μια μέρα οι Γιουνάνηδες πάλι θα μας χαλάσουν». Μέσα από τα συγκεκριμένα αποσπάσματα διαφαίνεται όχι μόνο ο φόβος των Τούρκων για το μέλλον και μήπως οι Έλληνες επιστρέψουν, κάτι που καταδεικνύει και την δική τους άσχημη συμπεριφορά στο παρελθόν, αλλά και τη διάθεση αντεκδίκησης.

Μέσα ωστόσο σ'όλη αυτή την αρνητική κατάσταση διαπιστώνονται και κάποιες αχτίδες συμπόνιας και ανθρωπιάς των Τούρκων που και τον ήρωα χαλαρώνουν από τη διαρκή στάση άμυνας στην οποία βρίσκεται αλλά ταυτόχρονα και τον αναγνώστη ηρεμούν αποδεικνύοντας συνάμα την ουσία του έργου και του αντιπολεμικού του χαρακτήρα. Μέσα από αυτές τις αναλαμπές δηλώνεται και η ελπίδα για τους δύο λαούς και ταυτόχρονα πιστοποιείται ο αντιπολεμικός του χαρακτήρας.

Οι αιχμάλωτοι

Οι αιχμάλωτοι χωρίς καμία απολύτως διάκριση υποφέρουν σωματικά, ψυχικά και ηθικά. Η σωματική καταπίεση θα μπορούσε να δικαιολογηθεί ως αποτέλεσμα της πολεμικής αναμέτρησης. Τα ψυχικά όμως και ηθικά μαρτύρια στα οποία υποβάλλονται δηλώνουν το ανυπέβλητο μίσος που υπήρχε ανάμεσα στους δύο λαούς. Ιδιαίτερη αναφορά βλέπουμε ότι κάνει ο αφηγητής στο μαρτύριο της δίψας που ήταν και το πιο βασανιστικό μέσα στον Αύγουστο αλλά και η αιτία πολλών θανάτων.

Οι αιχμάλωτοι ανήμποροι, εξευτελισμένοι σωματικά και ηθικά, χάνουν κάθε ικμάδα θάρρους και υπομονής, πέφτει το ηθικό τους και καταλήγουν στην απελπισία. Αυτή ακριβώς τους οδηγεί σε πράξεις απονενοημένες και εντελώς ανήθικες όπως

αυτή του να πετάξουν όσο πιο γρήγορα τα πτώματα των συντρόφων τους για να καταφέρουν να πιουν λίγο νερό.

Χαρακτηριστικό λοιπόν της αιχμαλωσίας τους είναι ο παραμερισμός όλων των αξιών μπροστά στην ανάγκη για επιβίωση. Γι' αυτό το λόγο άλλωστε πολλοί δεν αποτολμούν να δραπετεύσουν καθώς φοβούνται για τη ζωή τους.

Ο χρόνος

Ο χρόνος της αφήγησης είναι ο αόριστος. Αυτό σημαίνει ότι ο αφηγητής διηγείται γεγονότα που έγιναν στο παρελθόν και συγκεκριμένα την εποχή της καταστροφής της Σμύρνης, το 1922 ως και το 1923 οπότε και βρέθηκε με την οικογένειά του στη Χίο.

Η κοινωνία

Η κοινωνία που συναντούμε στην «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» είναι αυτή των Τούρκων της Μικράς Ασίας, μετά την καταστροφή του 1922. Τούρκοι και Έλληνες κατά τη διάρκεια και λίγο μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών βρίσκονται σε μία φάση ανασυγκρότησης. Οι Τούρκοι, που αυτούς συναντούμε στο έργο, είναι χωρισμένοι σε κοινωνικές τάξεις. Υπάρχουν οι πλούσιοι αφεντάδες και οι φτωχοί υποτελείς τους. Μισούν τους Έλληνες και χαίρονται που κατάφεραν και τους έδιωξαν. Είναι σκληροί απέναντι στους αιχμαλώτους τους και πιστοί στα ήθη τους. Οι Έλληνες αιχμάλωτοι στη Μ. Ασία από την άλλη πλευρά προσπαθούν να επιβιώσουν.

Ο Τόπος

Τα μέρη που συναντούμε στο πεζογράφημα είναι βέβαια πολλά. Πρόκειται για τις τοποθεσίες εκείνες από τις οποίες περνάει ο Κοζάκογλου μέχρι να φτάσει στην Ελλάδα και στη σωτηρία του. Η περιπλάνηση λοιπόν του αιχμαλώτου έχει ως εξής: Βρισκόταν στην Πούντα, παραλιακή συνοικία της Σμύρνης, όταν πιάστηκε αιχμάλωτος. Από εκεί οι Τούρκοι τους οδήγησαν δε διάφορα μέρη όπως στον Μπασμαχανέ, στο Χαλκιά – Μπουνάρ – Μπασί, στο Μποζ-Νταγ, όπου ο ήρωας και ο σύντροφος του αποφάσισαν να δραπετεύσουν. Από εκεί πήγαν στο Οντεμίς και στη συνέχεια στην πολιτεία Μπανός και στο Βαϊντίρι. Τέλος έφτασαν στο χωριό τους, που όμως δε μαθαίνουμε το όνομα του. Εδώ τελειώνει και η κοινή περιπλάνηση των δύο φίλων, αφού στο τέλος του δευτέρου κεφαλαίου αποφασίζουν να χωριστούν και στη συνέχεια παρακολουθούμε τις περιπέτειες του Κοζάκογλου που βρίσκεται στο Αϊντίν, δουλεύοντας ως τσοπάνος. Στο τέταρτο κεφάλαιο αρχίζει για τον ήρωα μας το ταξίδι της σωτηρίας. Φτάνει με τραίνο στη Σμύρνη και από εκεί με πλοίο προς την Πόλη, κατεβαίνει στη Μυτιλήνη. Τέλος τον στέλνουν στον Πειραιά, κάνοντας στάση στη Χίο, όπου συναντά τους δικούς του.

Η ιδιαιτερότητα των περισσότερων περιοχών που συναντάμε με τον ήρωα κατά τη διάρκεια των περιπλανήσεών του είναι ότι σε πολλές από αυτές είχε και κάτι να θυμηθεί, κάτι να τον συνδέει, μια σκέψη, μια ανάμνηση. Όλα αυτά καταδεικνύουν με τον εντονότερο τρόπο την έντονη σχέση που είχε αναπτύξει το ελληνικό στοιχείο με τις περιοχές της Μικρασίας.

Το τέλος

Η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» τελειώνει με τον παρακάτω τρόπο: «Σαν τέλειωσε να μου διηγείται, του είπα: Βάλε την υπογραφή σου. Κι εκείνος έγραψε: Νικόλας Κοζάκογλου.» Το τέλος έρχεται κάπως απρόσμενα και απροσδόκητα για τον

αναγνώστη. Ενώ όλη η αφήγηση γίνεται σε πρώτο ενικό ή πληθυντικό πρόσωπο, στο τέλος παίρνει το λόγο ο ίδιος ο συγγραφέας και μας αποκαλύπτει την ταυτότητα του «αιχμαλώτου» του. Στο τέλος του έργου του λοιπόν ο Δούκας μας γνωστοποιεί ότι έχει συναντήσει προσωπικά τον ήρωα του έργου, ο οποίος του διηγήθηκε τις περιπέτειες του στην Τουρκία.

Ο Δούκας περιοδεύοντας περνά από τους προσφυγικούς συνοικισμούς, ακούει τα βάσανα των ξεριζωμένων, υποφέρει μαζί τους, θαυμάζει τη δύναμη του λαϊκού λόγου, ακούγοντας απλούς κι αγράμματους ανθρώπους να αφηγούνται ολοζώντανα τις περιπέτειες και τα παθήματα τους, χωρίς φανατισμό και υπερβολές. Μια τέτοια αφήγηση είναι και η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» την οποία διηγείται ο Νικόλαος Κοζάκογλου, ένας αγράμματος πρόσφυγας της Κατερίνης, πρόσωπο υπαρκτό, όπως διαπιστώνουμε στο τέλος.

Ο αγώνας της επιβίωσης

Ο αναγνώστης της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου» αισθάνεται ότι παρακολουθεί ένα συνεχή αγώνα για επιβίωση του πρωταγωνιστή. Αρχικά ο Κοζάκογλου είναι αιχμάλωτος των Τούρκων και οι προσπάθειες του επικεντρώνονται στην αντιμετώπιση των κακουχιών εξαιτίας της σκληρότητας τους. Ατελείωτες ώρες ποδαρόδρομος χωρίς νερό και φαγητό και όλα αυτά μέσα στο καλοκαίρι, που κάνει ανυπόφορη την ταλαιπωρία. Οι μετακινήσεις ήταν συνεχείς και οι στάσεις είτε σε μάντρες, είτε σε ανοιχτό μέρος κάτω από ήλιο ή βροχή. Μετά την απόδραση αρχίζει νέος αγώνας για επιβίωση από τον Κοζάκογλου και το σύντροφο του. Περνώντας μέσα από βουνά, ποτάμια και δύσβατες περιοχές, έφτασαν στο σημείο να ληστέψουν μύλο και να τρώνε από τα δέντρα άγουρες ελιές και αχλάδια, για να μην πεθάνουν από την πείνα. Η διαβίωση σε σπηλιές ήταν μια ριψοκίνδυνη υπόθεση. Ακόμη και να δολοφονήσουν σκέφτηκαν προκειμένου να σωθούν. Τέλος, μέρος του δραματικού αγώνα για επιβίωση που έδιναν οι δύο σύντροφοι, ήταν και η ανάγκη για καθαριότητα και η απολύμανση από ψείρες. Στο Αϊντίν, η επιβίωση του ήρωα σχετίζεται περισσότερο με τη διπλωματία, τα ψυχικά του αποθέματα, την εξυπνάδα του και όχι με τα υλικά αγαθά, αφού εδώ δεν του έλειπαν. Τα τελευταία αποθέματα ψυχικής δύναμης τα κράτησε ο ήρωας για το ταξίδι του προς την Πόλη. Εδώ πλέον ήταν αποφασισμένος να πετύχει το στόχο του ή να πεθάνει. Παρά τα μικροπροβλήματα που συνάντησε, κατάφερε να φτάσει στη Μυτιλήνη και στη συνέχεια στον Πειραιά, με αποτέλεσμα ο επίμονος και ιδιαίτερα επικίνδυνος και δύσκολος αγώνας του για επιβίωση και σωτηρία να στέφει με απόλυτη επιτυχία.

Τα Έθνη των Τούρκων

Τα ήθη, τα έθιμα και οι συνήθειες των Τούρκων παρουσιάζονται στο τρίτο κεφάλαιο. Στη σελίδα 209 με τη φράση «τα ρούχα τους έμοιαζαν από δικά μας πανιά», μαθαίνουμε ότι οι γυναίκες των Τούρκων ξεχώριζαν, γιατί τα υφάσματα που χρησιμοποιούσαν ήταν ζωηρόχρωμα και παρδαλά.

Εκεί όμως που γίνεται εκτενέστερη αναφορά είναι η θρησκεία. Μας κάνει εντύπωση ότι οι Τούρκοι είναι πολύ πιστοί. Ήδη, στη σελίδα 211 συναντούμε έναν Τούρκο βοσκό, που άφησε τα βόδια του για να προσευχηθεί. Στη σελίδα 216 ο Χατζημεμέτης κάνει λόγο για ένα τάμα του προς το Θεό ότι θα νηστεύει τρία χρόνια, αν έφευγαν οι Έλληνες. Και επειδή η επιθυμία του εκπληρώθηκε, κρατάει νηστεία ως ένδειξη λατρείας και ευχαριστίας στο Θεό. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο σύντροφος του Κοζάκογλου προδόθηκε, γιατί όταν πήγε να προσκυνήσει στο τζαμί, δεν ήξερε να πλυθεί, όπως απαιτούσε το τούρκικο έθιμο. Γίνεται λόγος επίσης για τη σαρακοστή και τις συνήθειες των Τούρκων την περίοδο αυτή. Σύμφωνα με το θρησκευτικό έθιμο

τους, την πρώτη μέρα ξύριζαν το στήθος τους, ενώ το «ραμαζάνι» ήταν η αυστηρή νηστεία που τηρούν οι μουσουλμάνοι από τα χαράματα κάθε μέρας έως τη δύση του ήλιου, σε όλη τη διάρκεια του μήνα Ραμαζάν, ένατου μήνα του αραβικού ημερολογίου.

Ομοιότητες με τα παράλληλα κείμενα που παρατίθενται στις σελίδες 368-375

Η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» θυμίζει την «Κύρου Ανάβαση» του Ξενοφώντα. Στο έργο αυτό παρακολουθούμε την επίμονη προσπάθεια των Ελλήνων να φτάσουν στη θάλασσα αφήνοντας πίσω τους τη Μικρά Ασία. Συναντούμε και εδώ παρόμοια εμπόδια με αυτά της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου», όπως ο ποδαρόδρομος μέσα σε αντίξοες συνθήκες, οι κακουχίες, η πείνα, το κρύο. Επειδή συμπίπτει και η περιοχή, θα τολμούσαμε να πούμε ότι τα δύο κείμενα θα μπορούσαν να είναι σύγχρονα μεταξύ τους.

Αρκετές είναι και οι ομοιότητες της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου» με «Το Νούμερο 31328» του Ηλία Βενέζη. Ο συγγραφέας γεννημένος στο μικρασιατικό Αϊβαλί, στρατολογήθηκε το 1922 στα καταναγκαστικά τάγματα εργασίας από τους Τούρκους. Το πρώτο του λοιπόν αυτό βιβλίο είναι το χρονικό της αιχμαλωσίας, παρουσιασμένο με το ρεαλισμό της άμεσης ανάμνησης. Ο μικρασιατικός χώρος, καθώς και η πρωτοπρόσωπη, λαϊκή αφήγηση συμπίπτουν με την «Ιστορία ενός αιχμαλώτου». Στη σελίδα 169 παρακολουθούμε τον αποχαιρετισμό της οικογένειας και κυρίως της μητέρας με τον ήρωα του έργου, που είναι τόσο φορτισμένος συναισθηματικά, σαν να μην πρόκειται να ξαναβρεθούν. Παρόμοια είναι η σκηνή του αποχαιρετισμού των δύο συντρόφων στην «Ιστορία ενός αιχμαλώτου».

Στο απόσπασμα από τα «Ματωμένα Χώματα» της Διδώς Σωτηρίου, συναντούμε το φαινόμενο Έλληνες να έχουν στη δούλεψη τους Τούρκους και να υπάρχει και μία αλληλοεκτίμηση μεταξύ τους, ως σχέση αφεντικού και υφισταμένου. Αυτό το φαινόμενο υπάρχει και στην «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» στην οποία ο Κοζάκογλου έχει κερδίσει τη συμπάθεια του Χατζημεμέτη, αν και ο Έλληνας δεν αποκαλύπτει την αληθινή του ταυτότητα. Βέβαια και η Δίδω Σωτηρίου χρησιμοποιεί την ίδια πρωτοπρόσωπη και λαϊκή αφήγηση.

Ο Θανάσης Βαλτινός στο έργο του «Η κάθοδος των Εννιά» περιγράφει έναν ανάλογο αγώνα επιβίωσης μέσα από κακουχίες σαν αυτό του Νικόλα Κοζάκογλου. Η αφήγηση γίνεται και εδώ σε πρώτο ενικό πρόσωπο με ύφος λαϊκό και είναι γεμάτη ζωντάνια και αμεσότητα.

Τον ίδιο αγώνα για επιβίωση μέσα από δύσκολες συνθήκες συναντούμε και στο έργο του Σωτήρη Δημητρίου «Ν' ακούω καλά τ' όνομα σου». Μέσα από το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο της αφήγησης, παρακολουθούμε μια ομάδα Ελλήνων που προσπαθούν να φτάσουν στην Ελλάδα, όπως ακριβώς έκανε και ο Κοζάκογλου στην «Ιστορία ενός αιχμαλώτου».

Τέλος στα «Άρδανα II» του Κυριάκου Χαραλαμπίδη (στο απόσπασμα της σελίδας 375) περιγράφονται οι αντιδράσεις και τα συναισθήματα του ήρωα όταν βρέθηκε στο κατεστραμμένο χωριό του και το σπίτι του ήταν πια κατελημμένο από τους Τούρκους. Την ίδια απόγνωση και τον ίδιο θυμό συναντούμε στην «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» στην αρχή του δεύτερου κεφαλαίου, όταν οι δύο σύντροφοι βρέθηκαν στο χωριό τους και έκλαψαν για την ολοκληρωτική καταστροφή που αντίκρισαν. Υπάρχει και στα «Άρδανα η λαϊκή πρωτοπρόσωπη αφήγηση και ο διάλογος που προσθέτει έναν τόνο αγωνίας

Ανάλυση των ερωτήσεων του Βιβλίου

1. Ποια είναι τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του κειμένου, που πιστοποιούν την άποψη ότι το βιβλίο αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα μετάπλασης μιας λαϊκής ιστορίας σε λογοτεχνικό έργο;

Η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» είναι η αληθινή ιστορία ενός απλού, λαϊκού και αγράμματου ανθρώπου, την οποία διηγείται ο ίδιος στο συγγραφέα. Ο Στρατής Δούκας καταφέρνει με το λιτό ύφος, την εκφραστική απλότητα, την απουσία σχημάτων λόγου, την απλή γλώσσα και τη ζωντάνια της αφήγησης που τη διατηρεί με την έντονη δάση και τους φυσικούς διάλογους, να μεταπλάσει τη λαϊκή ιστορία του αιχμαλώτου σε λογοτεχνικό έργο. Ο Στρατής Δούκας κρατάει αφενός την αυθεντικότητα του λαϊκού λόγου, αφετέρου τον εξισορροπεί με την ορθά δομημένη αφήγηση και την απαιτούμενη για τη λογοτεχνία αισθητική. Όσο ενδιαφέρουσα και αν ήταν η ιστορία του Κοζάκογλου, δε θα μπορούσε να αποτελέσει λογοτεχνικό έργο χωρίς την κατάλληλη επεξεργασία της από το συγγραφέα.

2. Πώς σχολιάζετε την επιλογή της πρωτοπρόσωπης αφήγησης στο έργο;

Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση είναι αυτή που δίνει στην «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» ζωντάνια, παραστατικότητα και αμεσότητα. Ο αφηγητής είναι ομοδιηγητικός, δηλαδή αφηγείται περιστατικά, στα οποία είναι ο ίδιος πρωταγωνιστής. Με την αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο ο αναγνώστης βλέπει να ξετυλίγεται μπροστά του η ιστορία του αιχμαλώτου και αυτό του προκαλεί το ενδιαφέρον και την περιέργεια, καθώς παρακολουθεί τα δρώμενα, συμπάσχει και συμπονά τον ήρωα, αλλά και λυτρώνεται στο τέλος με την επιτυχή έκβαση του αγώνα του.

3. Ο συγγραφέας γράφει για την ιστορία του: «... στερώσα τη σύνθεση, με την κλασική διαίρεση της ιστορίας σε τέσσερα κεφάλαια, όπου να έχουν αυτοτέλεια μαζί και ενότητα...» Με ποιους τρόπους πετυχαίνει την αυτοτέλεια και με ποιους την ενότητα;

Ο Στρατής Δούκας, όπως διαπιστώνουμε, χωρίζει το έργο του σε τέσσερα κεφάλαια. Η αυτοτέλεια του κάθε κεφαλαίου πετυχαίνεται με το διαφορετικό θέμα που επεξεργάζεται. Έτσι το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στην αιχμαλωσία του Κοζάκογλου και στην απόδραση με το φίλο του, το δεύτερο στην περιπλάνηση τους και τον αγώνα για επιβίωση, το τρίτο περιγράφει τη δουλειά του στο Χατζημεμέτη και το τέταρτο το ταξίδι προς την Πόλη και τη σωτηρία του στη Μυτιλήνη. Το κάθε κεφάλαιο δημιουργεί διαφορετικά συναισθήματα στον αναγνώστη, ενώ και η ίδια η αφήγηση είναι κάπως διαφορετική στο καθένα: στο πρώτο κεφάλαιο η αφήγηση γίνεται με γρήγορο ρυθμό, στο δεύτερο κεφάλαιο η αφήγηση έχει πιο αργούς ρυθμούς, ενώ στο τρίτο και τέταρτο κεφάλαιο γίνεται πιο λεπτομερής και με διάθεση να μας μεταδώσει την αγωνία του ήρωα. Η ενότητα των τεσσάρων κεφαλαίων είναι εμφανής, αφού κοινό τους θέμα είναι η ιστορία και οι περιπέτειες του Νικόλα Κοζάκογλου. Ακόμη, ο τρόπος που ο Δούκας περνά από το ένα κεφάλαιο στο άλλο αποδεικνύει τη συνέχεια και την ενότητα τους, καθώς στην αρχή κάθε ενότητας διαβάζουμε την άμεση εξέλιξη των όσων συμβαίνουν στο τέλος της προηγούμενης, προωθώντας με αυτόν τον τρόπο την ιστορία του έργου. Επιπλέον σε όλο το έργο συναντούμε την ίδια συγγραφική τεχντροπία: Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση, ο αφηγητής πρωταγωνιστής, το λιτό ύφος, η λαϊκή γλώσσα και οι συχνοί διάλογοι διέπουν και τα τέσσερα κεφάλαια, προσδίδοντας σ' αυτά ενότητα.

4. Από την αφήγηση απουσιάζουν τελείως οι παρομοιώσεις, οι μεταφορές και γενικά κάθε σχήμα λόγου. Πώς σχολιάζετε την απουσία τους; Σε ποιο αφηγηματικό ύφος προσιδιάζει; Συμφωνείτε με την άποψη ότι η γραφή του κειμένου βρίσκεται πιο κοντά στη σύγχρονη δεκτικότητα μας; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Η αφήγηση είναι πρωτοπρόσωπη, απλή και λιτή. Δεν υπάρχουν σ' αυτή παρομοιώσεις, μεταφορές, ωραιοποίηση εκφράσεων και σχήματα λόγου. Αυτό συμβαίνει γιατί ο βασικός σκοπός του συγγραφέα είναι η όσο το δυνατόν καλύτερη απόδοση της ζωντανίας του προφορικού λόγου ενός αγράμματου πρόσφυγα. Μια πιο σχολαστική και στομφώδης αφήγηση δεν θα μας έπειθε ότι ο Δούκας παραθέτει μια αληθινή ιστορία. Το ύφος είναι λιτό με μια μοναδική εκφραστική καθαρότητα, αρετές που κάνουν το κείμενο διαχρονικό κλασικό έργο της αντιπολεμικής πεζογραφίας μας. Η γραφή του κειμένου, με τις αρετές που αναφέρθηκαν παραπάνω, είναι κοντά στη σύγχρονη δεκτικότητα μας και αυτό κάνει το έργο να διαβάζεται με ιδιαίτερη ευχαρίστηση και σήμερα. Τέλος, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» αγγίζει ένα θέμα που συνεχίζει να ευαισθητοποιεί τον Έλληνα. Άλλωστε, η μικρασιατική καταστροφή επηρέασε την ιστορία της νεότερης Ελλάδας και αποτέλεσε το θεματικό υλικό πολλών καταξιωμένων συγγραφέων. Ο σύγχρονος αναγνώστης μέσα από τέτοιου είδους έργα μαθαίνει την ιστορία του και εκτιμά περισσότερο το ειρηνικό παρόν του.

5. Λαμβάνοντας υπόψη το τέλος του κειμένου: «Σαν τέλειωσε να μου διηγείται, του είπα: Βάλε την υπογραφή σου. Κι εκείνος έγραψε: Νικόλαος Κοζάκογλου», να συζητήσετε τη σχέση αφηγητή - συγγραφέα- αληθινού πρωταγωνιστή.

Διαβάζοντας ο αναγνώστης την «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» δεν πληροφορείται το όνομα του αφηγητή. Αυτό γίνεται μόνο στο τέλος του κειμένου. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι συγγραφέας και αφηγητής είναι δύο διαφορετικά πρόσωπα. Ο συγγραφέας του βιβλίου κατέγραψε την αληθινή ιστορία ενός Έλληνα αιχμαλώτου των Τούρκων, του Νικόλα Κοζάκογλου, βάζοντας τον αληθινό πρωταγωνιστή του να αφηγηθεί ο ίδιος τα γεγονότα (ομοδιηγητικός αφηγητής). Με άλλα λόγια, το πρόσωπο του αφηγητή και αυτό του κεντρικού ήρωα του έργου συμπίπτουν, ενώ ο συγγραφέας γίνεται απλώς ο μεσολαβητής που μας δίνει την ευκαιρία να διαβάσουμε αυτή την ανθρώπινη και πέρα για πέρα αληθινή ιστορία.

6. Να σχολιασθεί η συχνότητα εμφάνισης του διαλόγου και ο λειτουργικός του ρόλος.

Ο διάλογος εμφανίζεται πολύ συχνά στην «Ιστορία ενός αιχμαλώτου», σε όλα τα κεφάλαια. Ο λειτουργικός ρόλος του διαλόγου σχετίζεται με τη ζωντανία και την αμεσότητα που προσδίδει στο έργο, καθώς και στην αύξηση της δραματικότητας, που επιτυγχάνεται με τις συνεχείς ερωταποκρίσεις. Ο διάλογος δίνει στο κείμενο ένα γρήγορο ρυθμό, προωθεί τη δράση και μας δίνει την αίσθηση του προφορικού λόγου με αποτέλεσμα το έργο να μην κουράζει τον αναγνώστη, αλλά αντίθετα να προκαλεί την αγωνία και την περιέργεια του.

7 α. Δώστε με περιληπτικό τρόπο την περιπλάνηση του αφηγητή και του συντρόφου του στις ερημιές, αμέσως μετά τη δραπέτευση τους. Να επισημανθούν τα μέσα που μετέρχονται προκειμένου να επιβιώσουν.

β. Πώς αντιδρά ο αφηγητής στην είδηση του θανάτου του συντρόφου του; Είναι δικαιολογημένη η αντίδραση του; Ποια η σχέση του συμβάντος . με τη γενικότερη οικονομία της αφήγησης;

α. Από το σημείο που οι δύο σύντροφοι παίρνουν την απόφαση να αποδράσουν, αρχίζει η κοινή περιπλάνηση τους, που ολοκληρώνεται στο τέλος του δεύτερου κεφαλαίου. Ξεκίνησαν από το Μπανάρ-Μπασί και διασχίζοντας γκρεμούς και ποτάμια έφτασαν σ' ένα ερειπωμένο χωριό. Περιπατώντας όλη νύχτα, βρίσκονται στα λιβάδια του Μποζ-Νταγ, στη συνέχεια στο Οντεμίς και από εκεί στην πολιτεία Μπανός και στο Βαϊντίρι. Για να κρατηθούν στη ζωή έτρωγαν άγουρες ελιές από τα δέντρα. Στη συνέχεια πέρασαν τον ποταμό Μαϊάντρο και έφτασαν στο κατεστραμμένο πια χωριό τους. Εκεί εγκαταστάθηκαν σε μια σπηλιά και αρχικά προμηθεύτηκαν κάστανα και ελιές. Για να μη τους πιάσουν μαγείρευαν μέσα στη σπηλιά κατά τη διάρκεια της νύχτας, ενώ τη μέρα έπαιρναν το φαΐ τους και κρύβονταν στο δάσος. Τους ταλαιπωρούσε πολύ η φαγούρα από τις ψείρες, αν και τελικά κατάφεραν να τις καταπολεμήσουν. Αρκετές μέρες αργότερα, όταν τους τελείωσαν οι προμήθειες, επανέλαβαν την επιδρομή σ' έναν άλλο μύλο, κλέβοντας και πάλι όλα όσα τους χρειαζόνταν. Επειδή ένιωθαν ανασφάλεια μέσα στη σπηλιά, εγκαταστάθηκαν σε μια άλλη πιο άνετη. Πέρασαν άλλοι τέσσερις μήνες, ζώντας με λάδι και ελιές. Ο λόγος που τους ανάγκασε να εγκαταλείψουν και αυτήν την κρυψώνα τους ήταν η εμφάνιση δύο γελαδάρηδων μέσα στη σπηλιά. Ανακάλυψαν μια ακόμη σπηλιά στην περιοχή της Αγια-Τριάδας. Μέσα σε δέκα μέρες τελείωσαν τα αποθέματα τους, αλλά ο φόβος μήπως τους ανακαλύψουν δεν τους άφησε να βγουν έξω για να βρουν τροφή. Τελικά, πήραν την απόφαση να προσποιηθούν ότι είναι Τούρκοι και να βρουν δουλειά.

β. Στο τρίτο κεφάλαιο (σελίδα 219) ο Κοζάκογλου μαθαίνει από το αφεντικό του το θάνατο του συντρόφου του στο Αϊντίν με απαγχονισμό, γιατί κατάλαβαν ότι ήταν Έλληνας. Ο αφηγητής, από φόβο μήπως προδοθεί και ο ίδιος, αντιδρά ψύχραιμα και «προσεκτικά» στο άκουσμα της είδησης του θανάτου του φίλου του. Δεν χάνει την αυτοκυριαρχία του και προσπαθεί να συμπεριφερθεί σαν Τούρκος που νιώθει μίσος για τον Έλληνα που τους κορόιδεψε. Αυτό δείχνουν τα λόγια του «πώς πιάστηκε το σκυλί;» που μπόρεσε να αρθρώσει. Πίσω όμως από την επιφανειακή αυτή σκληρότητα που επέδειξε κρύβεται το πένθος και η θλίψη για το θάνατο του συντρόφου του. Η ψεύτικη αυτή αντίδραση είναι απόλυτα φυσιολογική, γιατί μόνο με αυτό τον τρόπο ήταν σε θέση να μη φανερωθεί και να μη πάθει και αυτός τα ίδια. Προσπάθησε να μετατρέψει την οδύνη του σε σκληρότητα, για να μην υποψιαστούν το παραμικρό οι Τούρκοι. Ο αναγνώστης παρακολουθεί πλέον μόνο τον Κοζάκογλου, που έχει μείνει τώρα τελείως μόνος στον αγώνα που δίνει. Αυτό το συμβάν εξυπηρετεί την οικονομία της αφήγησης, καθώς δε χρειάζεται να γίνει πια λόγος για το «συμπρωταγωνιστή» του Κοζάκογλου. Επίσης, ο πρωταγωνιστής έχει την ευκαιρία να μείνει στο Χατζημεμέτη περισσότερο από δύο μήνες, που ήτανε το αρχικό χρονικό περιθώριο, να κερδίσει περισσότερα χρήματα και να οργανώσει καλύτερα τη διαφυγή του.

8. Να σκιαγραφήσετε την προσωπικότητα του Χατζημεμέτη

Σε ολόκληρο το τρίτο κεφάλαιο και στις πρώτες σελίδες του τέταρτου κεφαλαίου σκιαγραφείται ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα του Χατζημεμέτη. Από την αρχή κιόλας μας δίνει την εντύπωση ενός σωστού και έντιμου ανθρώπου και ενός πολύ καλού αφεντικού, που προσέχει και φροντίζει τους υποταχτικούς του. Από την πρώτη στιγμή δείχνει μια συμπάθεια προς τον καινούριο τσοπάνο, η οποία μεγαλώνει

μέρα με τη μέρα. Χωρίς δισταγμό τον πηγαίνει σπίτι του και του κάνει το τραπέζι, στοιχείο που δείχνει το αίσθημα της φιλοξενίας που τον διακατέχει. Αξίζει να σημειωθεί η πίστη του στο Θεό του, που τον οδηγεί στη νηστεία και γενικότερα στην τήρηση όλων των εθίμων και των θρησκευτικών παραδόσεων. Ως εργοδότης ο Χατζημεμέτης πληρώνει καλά, εκτιμώντας τη δουλειά των εργαζομένων του. Δεν μας δίνεται η ευκαιρία να δούμε τον Χατζημεμέτη ως σκληρό Τούρκο γεμάτο μίσος για τους Έλληνες εκτός από το σημείο (σελίδα 219) που αναγγέλλει, με ευχαρίστηση θα λέγαμε, το «καλό μαντάτο» του θανάτου του συντρόφου του Κοζάκογλου.

Ένα σημείο που μας προκαλεί συμπάθεια για το Χατζημεμέτη είναι η πρωτοβουλία του να πάει στην πολιτεία με τον τσοπάνο του και να του ψωνίσει, αποδεικνύοντας την καλοσύνη του, αλλά και την αναγνώριση από μέρους του της καλής δουλειάς του βοσκού του. Αποκορύφωση της εμπιστοσύνης του προς τον Κοζάκογλου αποτελεί (στη σελίδα 224) η πρόταση του να παντρευτεί ο ήρωας - αφηγητής την ανιψιά του. Ο Χατζημεμέτης δεν παρουσιάζεται ως ο Τούρκος που πολεμά εναντίον των Ελλήνων, αλλά ως ένας φιλήσυχος, μετρημένος άνθρωπος και καλός οικογενειάρχης.

Η ευγένεια του και η καλοσύνη του κερδίζουν τον αναγνώστη και βοηθούν τον ίδιο τον Κοζάκογλου παραμερίσει το φόβο του και, γιατί όχι, να τον εκτιμήσει.

9. Μέσα από τις ευρύτερες ενότητες του κειμένου (αιχμαλωσία -- απόδραση και περιπλάνηση - μεταμφίεση σε Τούρκο -ταξίδι στη Σμύρνη και σωτηρία), πώς κλιμακώνονται τα συναισθήματα του αφηγητή και πώς διαγράφεται η προσωπικότητά του;

Ο πρωταγωνιστής της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου» έχει να αντιμετωπίσει πολλές δυσκολίες στην πορεία μέχρι την τελική σωτηρία του. Παρακολουθούμε την κλιμάκωση των συναισθημάτων του μέσα από τις ενότητες του κειμένου. Κατά τη διάρκεια της αιχμαλωσίας του αισθάνεται απέχθεια και μίσος για τους Τούρκους. Βρίσκεται σε απελπιστική κατάσταση σωματική και ψυχική, καθώς είναι αναγκασμένος να αντιμετωπίσει την πείνα, τη δίψα, την κούραση και άλλες κακουχίες, εξαιτίας της βάνουσης συμπεριφοράς των Τούρκων. Κάνει όση υπομονή μπορεί, πράγμα πολύ δύσκολο, όταν βλέπει την αξιοπρέπεια του να καταρρακώνεται.

Κατά τη διάρκεια της απόδρασης και της περιπλάνησης με το σύντροφο του, ο Κοζάκογλου προσπαθεί να είναι οπλισμένος με κουράγιο και δύναμη. Όταν όμως φτάνει στο κατεστραμμένο χωριό του δεν αντέχει και ξεσπάει σε κλάματα. Παρηγορεί το φίλο του, αλλά δέχεται και ο ίδιος παρηγοριά από αυτόν.

Σε στιγμές απελπισίας και πείνας δε διστάζει να κλέψει το μύλο για να ζήσει, καθώς είναι αποφασισμένος για όλα, προκειμένου να επιβιώσει. Στο σημείο αυτό παίρνει την απόφαση να παριστάνει τον Τούρκο για να μπορέσει να σωθεί. Από εδώ και πέρα γνωρίζει ότι είναι πλέον μόνος του. Στην αρχή βέβαια, είναι πολύ φοβισμένος και αγχωμένος για το αν θα τα βγάλει πέρα και αν θα παίξει πειστικά το ρόλο του. Όταν κερδίζει την εκτίμηση και τη συμπάθεια του αφεντικού του, είναι σε θέση να τα βγάλει πέρα ευκολότερα, συνηθίζοντας κάπως και την ιδέα της μεταμφίεσης του σε Τούρκο. Στην τελευταία του δοκιμασία, στο ταξίδι που τον οδηγεί στη σωτηρία του, συναντούμε τον Κοζάκογλου και πάλι γεμάτο φόβο και αγωνία μήπως τον αντιληφθούν οι τελωνειακοί στο λιμάνι της Σμύρνης. Όταν όμως πάνω στο πλοίο για την Πόλη αρχίζει να συναντά Έλληνες διατεθειμένους να τον βοηθήσουν να κατεβεί στη Μυτιλήνη γεμίζει ελπίδες και ενθουσιασμό. Μετά τη θετική έκβαση του ταξιδιού πηγαίνει να προσευχηθεί στο Θεό και να τον ευχαριστήσει.

Γενικότερα η συναισθηματική κατάσταση του Κοζάκογλου μας δίνεται μέσα από πολλές διακυμάνσεις, όπως είναι φυσικό, αλλά όλες συγκλίνουν στην προσπάθεια της ολοκλήρωσης και επιτυχίας του τελικού σκοπού του, δηλαδή στη σωτηρία του.

10. Να σχολιάσετε την αφιέρωση της α' έκδοσης της Ιστορίας ενός αιχμαλώτου (1929): «αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια του ελληνικού και τουρκικού λαού» και την αφιέρωση των κατοπινών εκδόσεων του έργου: «αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια των λαών»

Η πρώτη έκδοση της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου» 1929 έχει την αφιέρωση «αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια του ελληνικού και τουρκικού λαού». Πρόκειται θα λέγαμε για μια ειδική αφιέρωση, η οποία αναφέρεται στα βάσανα δύο γειτονικών λαών, των Ελλήνων και των Τούρκων. Αυτό είναι ίσως δικαιολογημένο, λόγω του μικρού χρονικού διαστήματος που χωρίζει την πρώτη αυτή έκδοση από τη Μικρασιατική καταστροφή και την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1922. Οι μνήμες λοιπόν για το συγγραφέα είναι νωπές και έντονες ακόμη και σεβόμενος τα όσα υπέφεραν και οι δύο λαοί, τους αφιερώνει το αντιπολεμικό αυτό έργο. Στις κατοπινές εκδόσεις η αφιέρωση αλλάζει ως εξής: «αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια των λαών». Δηλαδή γίνεται ευρύτερη και αφορά όλους τους βασανισμένους λαούς. Ο Στρατής Δούκας, προσβλέποντας σε ένα οικουμενικό μήνυμα και αντιλαμβανόμενος τα κοινά μαρτύρια των λαών και την κοινή τους μοίρα αποφασίζει να προσφέρει τιμητικά την «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» σ' όλους τους απλούς ανθρώπους που βασανίστηκαν και βασανίζονται ως λαός.

11. Η μεταμφίεση του ήρωα σε Τούρκο τον οδηγεί και στη «μεταμφίεση» των συναισθημάτων του αντιστοίχως; Αν ναι, σε ποιο βαθμό; Να απαντήσετε με συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο. Να επισημάνετε και να σχολιάσετε τις εσωτερικές συγκρούσεις του ήρωα.

Πράγματι η μεταμφίεση του Κοζάκογλου σε Τούρκο, τον οδηγεί αναγκαστικά και στη «μεταμφίεση» των συναισθημάτων του. Ο ήρωας είναι αναγκασμένος να αποδεχτεί φαινομενικά βέβαια, τις απόψεις των Τούρκων για τους Έλληνες, να δείχνει απέχθεια γι' αυτούς και ν' αποκρύβει την ταυτότητα του, προκειμένου να σωθεί.

Η «μεταμφίεση» αυτή των συναισθημάτων του ήρωα φαίνεται από τα παρακάτω σημεία του κειμένου: Στις σελίδες 212 και 213 στο τρίτο κεφάλαιο, πάνω στη συζήτηση με τρεις τσομπάνηδες, ανάμεσα στα άλλα λέει με επιφανειακή περηφάνια «Εγώ πολεμούσα. Δεν έκλεψα μα σκότωσα» δείχνοντας σκληρότητα προς τους Έλληνες. Αμέσως μετά όμως έρχεται η εσωτερική σύγκρουση του ήρωα, που αποδεικνύεται από το ότι έμεινε άγρυπνος όλο το βράδυ για να μην του ξεφύγει καμιά κουβέντα στον ύπνο. Στη σελίδα 216 υπάρχει ένας χαρακτηριστικός διάλογος ανάμεσα στον ήρωα και στο Χατζημεμέτη για τους Έλληνες. Ο Κοζάκογλου γεμάτος

απέχθεια αναφέρει ότι ο Θεός έδωσε τους Γκιαούρηδες και προτείνει να μη μιλάνε γι' αυτούς. Όπως όμως αφηγείται, μετά από τέτοιες κουβέντες του κόπηκε η όρεξη και τραβήχτηκε, σαν να θύμωσε με τον εαυτό του. Η πιο χαρακτηριστική όμως περίπτωση σε όλο το κείμενο που δείχνει τη «μεταμφίεση» των συναισθημάτων του ήρωα και παράλληλα την εσωτερική του σύγκρουση, είναι στις σελίδες 218-219, στις οποίες ο Χατζημεμέτης του ανακοινώνει με χαρά ως «καλό μαντάτο» το θάνατο του συντρόφου του. Από τη φράση του κειμένου: «Μίλα καλά, πιάστηκε το σκυλί κι η γλώσσα μου τραβήχτηκε κάτω» αποδεικνύεται η τεράστια απόσταση που χωρίζει τα όσα λέει απ' όσα αισθάνεται.

12. Ποιες είναι κατά τη γνώμη σας οι αφηγηματικές αρετές του κειμένου και σε ποιες αφηγηματικές τεχνικές οφείλονται;

Οι αφηγηματικές αρετές της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου» είναι η αμεσότητα, η ζωντάνια, η δραματικότητα, η κλιμακούμενη ένταση για όσα πρόκειται να συμβούν. Οι αρετές αυτές οφείλονται στην επιλογή από το συγγραφέα της πρωτοπρόσωπης αφήγησης, που κάνει τον αναγνώστη να ζει μαζί με τον αφηγητή τις περιπέτειες του, να αγωνιά, να συμπάσχει μαζί του και τελικά να χαίρεται με το αποτέλεσμα. Ο αφηγητής είναι ο ίδιος ο πρωταγωνιστής, ο οποίος μας διηγείται τον αγώνα του για επιβίωση και μας καθλώνει. Κοντά σε αυτά, βασικό ρόλο παίζουν ο απλός τρόπος αφήγησης, που πλησιάζει στον προφορικό λόγο, το οικείο θέμα της Μικρασιατικής τραγωδίας, τα πολλά διαλογικά μέρη σε αντίθεση με τα ελάχιστα περιγραφικά ενώ παράλληλα η αφήγηση πολλές φορές επιταχύνεται και αρκετά συμβάντα παραλείπονται όταν δε θεωρούνται αναγκαία για τη γενικότερη οικονομία. Η αλυσιδωτή κειμενική δράση και η ισορροπία των αφηγηματικών μερών με τα αντίστοιχα διαλογικά, είναι επίσης μερικά από τα χαρακτηριστικά που προκαλούν στον αναγνώστη περιέργεια, αγωνία και, εντέλει, τα λυτρωτικό αίσθημα της αριστοτελικής κάθαρσης. Όλες οι παραπάνω αφηγηματικές τεχνικές προσδίδουν στο πεζογράφημα όχι μόνο τις αρετές που προαναφέραμε αλλά και διαχρονικότητα.

13. Μέσα σε πόσο χρονικό διάστημα διαδραματίζεται η ιστορία; Ο χρόνος της ιστορίας (πραγματικός χρόνος) ταυτίζεται με το χρόνο της αφήγησης; Να απαντήσετε παρακολουθώντας κατά κεφάλαια το κείμενο.

Το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο διαδραματίζεται η ιστορία είναι ένα έτος. Στο πρώτο κεφάλαιο στη σελίδα 190, ο αφηγητής αναφέρει ότι βρισκόμαστε στον Αύγουστο, εποχή που ήταν ακόμη αιχμάλωτος. Το τέταρτο κεφάλαιο αρχίζει με την φράση «πλησίαζε ο Αύγουστος», που σημαίνει ότι τα τέσσερα κεφάλαια της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου» αντιστοιχούν σε έναν ολόκληρο χρόνο. Αυτό επιβεβαιώνεται και στη σελίδα 233, που ο αφηγητής αναφέρει: «έναν χρόνο πάει που 'μένα μέσα στην Τουρκιά, κάνοντας τον Τούρκο για να γλιτώσω».

Ο χρόνος της αφήγησης παρουσιάζεται διαφορετικά: στο πρώτο κεφάλαιο περνάνε επτά μέρες (σελ. 192, «και σ' επτά μέρες απάνω») και άλλες είκοσι μετά (σελ. 196 «είκοσι μέρες δουλέψαμε»). Το δεύτερο κεφάλαιο καλύπτει περισσότερες μέρες. Στη σελίδα 204 αναφέρει ο αφηγητής «τέσσερις μήνες σωστούς ζήσαμε εδώ μέσα» και στο τέλος του κεφαλαίου έχουν περάσει άλλες δέκα μέρες (σελίδα 205, «Δέκα μέρες περάσανε»). Στο τρίτο κεφάλαιο, βρισκόμαστε στο Μάρτιο («Έτσι, πριν το Μάρτη», σελίδα 219) και στη συνέχεια φτάνουμε στο καλοκαίρι («τώρα που μπαίνει

το καλοκαίρι» σελίδα 223). Τέλος, στην αρχή του τέταρτου κεφαλαίου βρισκόμαστε στον Αύγουστο· έχει περάσει δηλαδή ένας χρόνος από το πρώτο κεφάλαιο.

Ο αφηγηματικός χρόνος είναι πολύ πιο σύντομος και περιεκτικός από τον πραγματικό, και βοηθά στην οικονομία της αφήγησης. Ταυτίζεται ωστόσο με τον πραγματικό χρόνο της ιστορίας καθώς τα γεγονότα παρουσιάζονται στην αφήγηση με την ίδια χρονική σειρά, διάρκεια και αλληλουχία με την οποία διαδραματίστηκαν στην ιστορία. Σε αρκετά σημεία επιταχύνεται ο χρόνος με την έλλειψη (εσκεμμένα αφηγηματικά κενά) αλλά συναντάμε και την περίπτωση επιβράδυνσης τουλάχιστο σε ένα σημείο όπου ο λιμενάρχης δεν επιτρέπει την αποβίβαση του κεντρικού ήρωα από το πλοίο.

14. Ποια στοιχεία του κειμένου δικαιολογούν το χαρακτηρισμό του ως αντιπροσωπευτικού έργου της αντιπολεμικής πεζογραφίας μας;

Το βασικό στοιχείο του κειμένου, που αποδεικνύει τη φιλειρηνική του διάθεση είναι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει ο συγγραφέας τον πόλεμο. Δεν έχει διάθεση να σταθεί στις συγκρούσεις, ή να τονίσει την επική διάσταση του πολέμου. Αυτό που θέλει να καταγράψει είναι η άλλη πλευρά του πολέμου. Για το λόγο αυτό τονίζει την ψυχική και σωματική ταλαιπωρία, τις κακουχίες, την εξαθλίωση, τον δύσκολο αγώνα που χρειάζεται για να επιβιώσει κανείς. Όσοι εμπλέκονται στον πόλεμο χάνουν την ανθρώπινη υπόσταση τους. Ο Δούκας δείχνοντας αυτήν την άσχημη πλευρά του πολέμου υποδηλώνει την αγάπη για τη ζωή, την ελευθερία και την ειρήνη.

Ακόμη, αξιοσημείωτο στοιχείο της συγγραφικής επιλογής είναι η έλλειψη φανατισμού και η απουσία μεροληπτικής αντιμετώπισης της μιας ή της άλλης πλευράς. Το ενδιαφέρον του συγγραφέα εστιάζεται στον απλό άνθρωπο που αναγκάζεται να υποστεί τα πάντα στην προσπάθειά του να επιβιώσει. Η εκβαρβάρωση της ανθρώπινης ψυχής, που συνεπάγεται μια εμπόλεμη κατάσταση, στιγματίζεται με έμμεσο τρόπο ενώ παράλληλα υποβόσκει η ανάγκη για μια παγκόσμια ειρήνη.

Δικαιολογημένα, λοιπόν, μπορεί το έργο να χαρακτηριστεί ως αντιπροσωπευτικό της αντιπολεμικής πεζογραφίας.

Εργασίες

Κατά πόσο σας βρίσκει σύμφωνους η άποψη ότι στην Ιστορία ενός αιχμαλώτου «όλα δίνονται μονόχονδρα και σαφώς επίπεδα» και, επίσης, ότι: «... τα τρομαχτικά περιστατικά, τα βάσανα και οι ταλαιπωρίες εξιστορούνται ξερά και απλά, σα να μη συνέβαινε τίποτα, το εξαιρετικό και το μαρτυρικό...» Συμφωνείτε με αυτήν την κριτική για το έργο; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας..

Το λιτό ύφος του λογοτεχνικού αυτού έργου, ο περιεκτικός του λόγος, η απουσία ωραιοποιημένων εκφράσεων ή σχημάτων λόγου, η ζωντάνια του αφηγηματικού λόγου που είναι τόσο κοντά στον προφορικό, δεν είναι τυχαίες ή ασυνείδητες επιλογές του συγγραφέα. Άλλωστε, όπως ο ίδιος ο Στρατής Δούκας δήλωσε σε μία συνέντευξη του δεν του άρεσε το διακοσμητικό ύφος. Η Ιστορία είναι

αληθινή και για να κρατήσει την αληθοφάνεια της έπρεπε να διατηρήσει την απλότητα του λαϊκού ανθρώπου που την έζησε. Ο συγγραφέας δεν προσπαθεί να εντυπωσιάσει εκμεταλλεόμενος το θέμα του. Ο ήρωας -αφηγητής δεν παρουσιάζεται ως ευαίσθητο θύμα της σκληρότητας των Τούρκων, ούτε ως γενναίος παλικαράς. Είναι ένας συνηθισμένος άνθρωπος, που είχε την τύχη, με λίγη τόλμη και πονηριά, να επιβιώσει.

Όπως παρατηρεί και ο Γιώργος Ιωάννου (σελ. 363 σχολικού βιβλίου) «Ο λόγος του αιχμαλώτου, οι λέξεις, οι φράσεις, οι χειρονομίες, το βλέμμα του αφηγητή, φτάνουν πάντοτε ως εκεί που επιβάλλουν ο χρόνος, ο τόπος, η προϊστορία και η δραματική κατάσταση των συγκεκριμένων προσώπων».

Η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» δεν αποβλέπει στην απόδοση ευθυνών στους Τούρκους κρατώντας μονόπλευρα αρνητική στάση, αλλά επιδιώκει να στιγματίσει αυτήν ακριβώς τη βαρβαρότητα και τον εξευτελισμό της ανθρώπινης υπόστασης που συνεπάγεται ένας πόλεμος.

Ολοκληρώνοντας το «ιστορικό» του Αιχμαλώτου, ο συγγραφέας γράφει: «Δεν επιχειρώ περαιτέρω ανάλυση των προθέσεων και επιτεύξεων της Ιστορίας μου. Ελπίζω και 'γω μαζί με τους φίλους της ότι θα επιζήσει». Η μορφή και το περιεχόμενο της Ιστορίας ενός αιχμαλώτου προσδίδουν στο έργο χαρακτήρα διαχρονικό; Αναπτύξτε ελεύθερα την άποψη σας.

Πράγματι η μορφή και το περιεχόμενο της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου» προσδίδουν στο έργο μια διαχρονικότητα. Το θέμα που διαπραγματεύεται ενδιαφέρει τον Έλληνα, γιατί αναφέρεται στη Μικρασιατική καταστροφή που σημάδεψε την πορεία της χώρας μας. Επίσης, οι αρετές της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου» που εντοπίζονται στη ζωντάνια, στη δραματικότητα και στην αμεσότητα του κειμένου το καθιστούν ευχάριστο ανάγνωσμα.

Η διαχρονικότητα στο έργο αυτό με τη συγκεκριμένη μορφή και το συγκεκριμένο περιεχόμενο φαίνεται και από τη συσχέτιση του με κάποια άλλα έργα γραμμένα σε διαφορετικές εποχές. Η «Κύρου Ανάβαση» του Ξενοφώντα είναι ένα αρχαίο κείμενο με ανάλογο θέμα (την προσπάθεια των Ελλήνων να φτάσουν στη θάλασσα) αναγνωρισμένο και καταξιωμένο έως τις μέρες μας. Όπως βλέπουμε και στα υπόλοιπα αποσπάσματα (σελίδες 368-375) που παρατίθενται, υπάρχει αντιστοιχία τόσο ως προς το θέμα, όσο και ως προς τη μορφή των αποσπασμάτων με την «Ιστορία ενός αιχμαλώτου».

Η πρωτοπρόσωπη λαϊκή αφήγηση, καθώς και το θέμα που διαπραγματεύονται, δηλαδή η Μικρασιατική καταστροφή είναι στοιχεία κοινά. Σίγουρα ένα θέμα τόσο σημαντικό σε συνδυασμό με το λαϊκό λιτό τρόπο της αφήγησης, παραμένει πάντα σύγχρονο. Η Μικρασιατική καταστροφή και η ανταλλαγή των πληθυσμών δίνει και θα δίνει το ερέθισμα για τη συγγραφή έργων που αφιερώνονται «στα κοινά μαρτύρια των λαών» δηλαδή σ' ένα ζήτημα διαχρονικό.

Λαμβάνοντας υπόψη την κατακλείδα των δύο έργων να εξετάσετε συγκριτικά τη σχέση συγγραφέα-αφηγητή:

α. Στην Ιστορία ενός αιχμαλώτου του Στρατή Δούκα και

β. Στο Όνειρο στο Κύμα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη.

α. Το διήγημα «Όνειρο στο κύμα» του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη είναι γραμμένο σε πρώτο πρόσωπο, όπως και η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» του Στρατή Δούκα. Ως προς τη σχέση συγγραφέα και αφηγητή, λαμβάνοντας υπόψη την κατακλείδα των δύο έργων, θα παρατηρούσαμε τα παρακάτω: Στην «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» αντιλαμβανόμαστε στο τέλος ότι υπάρχει ένας σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στο συγγραφέα και τον αφηγητή. Μετά την αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο, το λόγο παίρνει ο ίδιος ο συγγραφέας και μας αποκαλύπτει το όνομα του αφηγητή-πρωταγωνιστή του έργου του, του Νικόλα Κοζάκογλου. Με την κατακλείδα ξεκαθαρίζει η σχέση μεταξύ του συγγραφέα και του αφηγητή, ότι δηλαδή πρόκειται για διαφορετικά πρόσωπα και ότι ο αφηγητής διηγήθηκε τις περιπέτειες του στον Στρατή Δούκα.

β. Στο διήγημα «Όνειρο στο κύμα» του Παπαδιαμάντη μας δηλώνεται μεν ο διαχωρισμός ανάμεσα στο συγγραφέα και τον αφηγητή - ήρωα με την κατακλείδα «Δια την αντιγραφὴν Α. Παπαδιαμάντης», μόνο που εδώ γίνεται προσπάθεια αποπροσανατολισμού του αναγνώστη και όχι διαφώτισης του. Στην περίπτωση αυτή ο συγγραφέας θέλει να αποποιηθεί την πατρότητα των όσων γράφει εμφανίζοντας τον εαυτό του ως απλό αντιγραφέα μιας αληθινής ιστορίας. Βέβαια, όπως γνωρίζουμε, το συγκεκριμένο διήγημα ανήκει στα «αυτοβιογραφικά» έργα του Παπαδιαμάντη και πιο συγκεκριμένα σ' αυτά της «εφηβικής ηλικίας», καθώς αντλεί την έμπνευση του από τα νεανικά του χρόνια στη Σκιάθο.

Να εντοπίσετε τα μέρη του κειμένου τα οποία αναφέρονται στη διάρκεια της αιχμαλωσίας, της περιπλάνησης, της δουλειάς και του ταξιδιού προς τη σωτηρία.

Το κείμενο αρχίζει με την αιχμαλωσία στην Πούντα, ενώ στη συνέχεια οι αιχμάλωτοι οδηγούνται στο Μπασμαχανέ, στο Χαλκά Μπουνάρ, στη Μαγνησία, στον Κασαμπά, στο Αχμετλί, στο Μπουνάρ Μπασί στο Μποζ-Ντάγ, από όπου ο Κοζάκογλου με το φίλο του δραπετεύουν. Στη συνέχεια περιπλανώνται στο Οντεμίς, στη πολιτεία Μπανός, στο Βαϊντίρι και στο χωριό τους.

Ο Κοζάκογλου σε όλο το τρίτο κεφάλαιο δουλεύει ως Τούρκος στα Θείρα. Από εκεί φτάνει με τρένο στη Σμύρνη, στη συνέχεια παίρνει το πλοίο για την Πόλη και φτάνει στη Μυτιλήνη. Στη συνέχεια κατευθύνεται προς τον Πειραιά και συναντά τους δικούς του στη Χίο. Η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» περιλαμβάνει πολλά ελληνικά αλλά και τουρκικά μέρη, άγνωστα σε εμάς.

Να εντοπίσετε τα ήθη και έθιμα των Τούρκων, που έχουν σχέση με τη θρησκεία τους.

Οι Τούρκοι, όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε μέσα από το κείμενο, είναι ιδιαίτερα πιστοί στη θρησκεία και τις παραδόσεις που σχετίζονται με αυτή. Ο Χατζημεμέτης είχε κάνει τάμα να νηστεύει επί τρία χρόνια αν έφευγαν οι Έλληνες και με τον τρόπο αυτό δείχνει την ευχαριστία του προς το Θεό. Το πιο χαρακτηριστικό όμως είναι ο λόγος που γίνεται για τη σαρακοστή των Τούρκων. Σύμφωνα με το έθιμο έπρεπε την πρώτη μέρα να ξυρίζουν το στήθος τους. Το λεγόμενο «ραμαζάνι» ήταν η αυστηρή νηστεία που τηρούν οι μουσουλμάνοι από τα χαράματα κάθε μέρας έως τη

δύση του ήλιου, σε όλη τη διάρκεια του μήνα Ραμαζάν, ένατου μήνα του αραβικού ημερολογίου. Είναι γνωστό ότι οι Τούρκοι διακρίνονται για την πίστη, και την προσήλωση τους στα όσα η θρησκεία προστάζει, καθώς γεννιούνται και μεγαλώνουν σε μια θεοκρατική κοινωνία.

Να σχολιάσετε το τέλος της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου».

Το τέλος του κειμένου θα λέγαμε είναι αυτό που μας προσγειώνει στην πραγματικότητα. Ξαφνικά και απότομα τελειώνει η αφήγηση του πρωταγωνιστή, το λόγο παίρνει ο συγγραφέας και το έργο τελειώνει ως εξής: «Σαν τελείωσε να μου διηγείται, του είπα: Βάλε την υπογραφή σου. Κι εκείνος έγραψε: Νικόλας Κοζάκογλου». Ο αναγνώστης καθώς ήταν απορροφημένος στην ιστορία, βρίσκεται ξαφνικά μπροστά σε ένα απρόσμενο τέλος. Το σημείο αυτό είναι βέβαια και το μοναδικό που αποκαλύπτεται το όνομα του αφηγητή και πρωταγωνιστή της «Ιστορίας ενός αιχμαλώτου». Ο Κοζάκογλου είναι ένας αγράμματος πρόσφυγας της Κατερίνης, ο οποίος διηγήθηκε τις περιπέτειες του στο Δούκα.

Να χαρακτηρίσετε το είδος του έργου ανάλογα με το περιεχόμενο του.

Η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» αν και έχει ως θέμα της τον πόλεμο, είναι ένα βιβλίο άκρως φιλειρηνικό, με ανθρωπιστική διάθεση. Αυτό συμβαίνει γιατί σε καμία περίπτωση δεν εκθειάζεται η επική διάσταση του πολέμου, οι μάχες και η δόξα. Το κείμενο αυτό είναι ένας ύμνος στο ύψιστο αγαθό της ειρήνης και της ελευθερίας. Μέσα από τις σελίδες του μαθαίνουμε για την ταλαιπωρία, τις κακουχίες, τον εξευτελισμό, τα μαρτύρια όσων εμπλέκονται στον πόλεμο. Εδώ θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και την έλλειψη εμπάθειας και φανατισμού. Ο Στρατής Δούκας προτιμά να τονίσει την αγάπη για ζωή και ελευθερία που διακρίνει τον ήρωα του, παρά το μίσος προς τους Τούρκους.

Σε ποια λογοτεχνική περίοδο ανήκει η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» και ο συγγραφέας της;

Ο Στρατής Δούκας ανήκει στη «γενιά του 1930», που περιλαμβάνει συγγραφείς και ποιητές, οι οποίοι εμφανίστηκαν την περίοδο αυτή. Οι λογοτέχνες πλέον αντιμετωπίζουν προβλήματα σημαντικότερα από ό,τι παλιότερα, κυρίως κοινωνικά. Δοκίμασαν να εκφραστούν πια με το κατεχοχόν σύγχρονο μέσο, το μυθιστόρημα. Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε και από την «Ιστορία ενός αιχμαλώτου», μεγάλη επίδραση άσκησε στους λογοτέχνες της εποχής η Μικρασιατική καταστροφή και η ανταλλαγή των πληθυσμών. Οι λογοτέχνες όπως είναι φυσικό συγκινήθηκαν και εμπνεύσθηκαν από το τραγικό αυτό γεγονός, όπως απεικονίζεται στα έργα τους. Η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» είναι ενταγμένη στη λογοτεχνική αυτή περίοδο και είναι ίσως από τα χαρακτηριστικότερα κείμενα της.